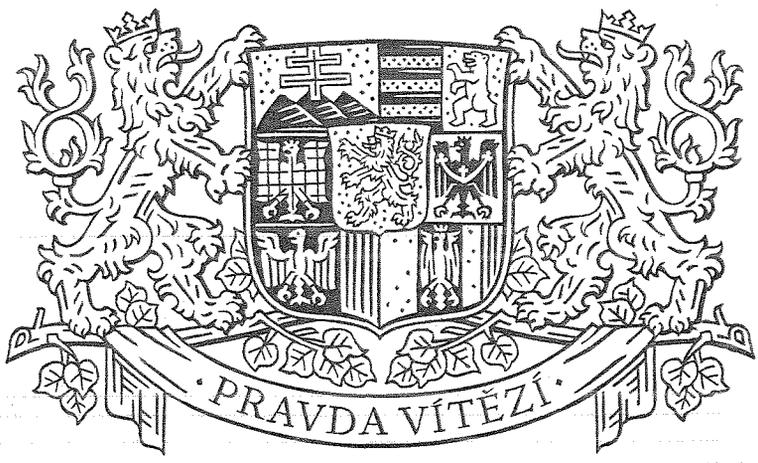

11-B-63
pp.

T. G. MASARYK

HLAVA STÁTU ČESKOSLOVENSKÉHO
A DUCHOVNÍ VŮDCE
SVÉHO NÁRODA

NA PAMĚT
ČTVRTÉ VOLBY T. G. MASARYKA
PRESIDENTEM
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
DNE 24. KVĚTNA 1934

III. bbb 22.

13.341.

HLAVA STÁTU ČESKOSLOVENSKÉHO

NAPSAL

FRANTIŠEK WEYR

KDYŽ se v listopadu roku 1918 ustavilo první Národní shromáždění, které se skládalo ze zástupců obou větví národa československého, Čechů a Slováků, a vystřídalo Národní výbor československý, který působil neoficiálně již za světové války, bylo jeho nejdůležitější politickou funkcí, aby novému československému státu, vzniklému na území bývalé monarchie Rakousko-Uherské, dalo konečnou ústavu. A ze všech sem spadajících úkolů byla opět nejzákladnější otázka volba státní formy. Pro formu republikánskou zdál se československý stát býti předurčen zásadně demokratickou povahou československého národa a jeho politickou historií, která byla po staletí naplněna bojem proti monarchické cizovládě. Ani česká, ani slovenská větev národa tohoto neměla téměř národně cítící šlechty, ba chybělo jí i početně silnější zastoupení vrstev sociálně vyšších: typem Čecha a Slováka předválečného byl po dlouhou dobu sociálně a hospodářsky malý člověk. Avšak na počátku samostatnosti národa československého nechyběly ani důvody proti volbě republikánské formy státní, prýšící z obavy, že v něm nebylo republikánských tradic. Než na konec zvítězila přece republikánská forma, a to především i následkem úvahy, že se nedostávalo národní dynastie, která by mohla býti nastolena. Tak již zahraniční vedení československého odboje před politickým převratem, zahájeným v Praze v říjnu roku 1918, ustálilo se na formě republikánské. Ani v zahraničním, ani v domácím odboji nebylo pochybností o osobě, jež jediné mohla se státi hlavou nové republiky: byl to T. G. MASARYK, přímý vůdce zahraničního a nepřímý vůdce i domácího odboje.

Dne 13. listopadu 1918 vydána Národním výborem první, t. zv. prozatímní ústava. Jí zanikl Národní výbor a na jeho místo vstoupilo Národní shromáždění, jemuž se obecně říká »revoluční«. Nevzniklo z přímých voleb lidu, nýbrž — podobně jako Národní výbor sám — delegací provede-

nou jednotlivými politickými stranami českými a slovenskými. Prozatímní ústavou nebyla republikánská forma československého státu výslovně prohlášena, nýbrž jest jí pouze předpokládána.

Podle této ústavy jest president republiky volen Národním shromážděním dvoutřetinovou většinou poslanců za dvoutřetinové přítomnosti její. Jeho úřad trval tak dlouho, až podle konečné ústavy, na níž hned od počátku své působnosti pracovalo revoluční Národní shromáždění, bude zvolena nová hlava státu. Právní postavení presidenta republiky upravovaly paragrafy 8 až 12 prozatímní ústavy. Podle této prozatímní ústavy byla vláda volena Národním shromážděním; novela k prozatímní ústavě přenesla toto právo na presidenta republiky.

Konečná ústava byla vydána zákonem ze dne 29. února 1920. O presidentu republiky jedná její třetí hlava, avšak i ustanovení jiných hlav se zabývají jeho právním postavením.

Také podle konečné ústavy přísluší volba presidenta Národnímu shromáždění, jež jej volí ve společné schůzi obou sněmoven, poslanecké a senátu. Volen může být každý státní občan, jenž má volební právo do sněmovny poslanecké a dosáhl 35 let věku. K volbě je třeba přítomnosti nadpoloviční většiny všech členů obou sněmoven a ke zvolení třípětinové většiny přítomných. Podrobnosti volby upravuje zvláštní zákon. Jím se stanoví, že volební schůzi svolává nejdéle do čtrnácti dnů před ukončením volebního období dosavadního presidenta, pokud se týče po uprázdnění stolce presidentského, předseda vlády. Volí se hlasovacími lístky. Při prvním hlasování rozhoduje třípětinová většina přítomných, nedocílilo-li se jí, má být volba opakována. Nevede-li ani tato k cíli, dochází k užší volbě mezi dvěma kandidáty, kteří při druhém hlasování obdrželi nejvíce hlasů.

Funkční období presidenta republiky trvá sedm let.

Nikdo nemůže být více než dvakrát po sobě zvolen. Kdo byl presidentem po dvě po sobě jdoucí volební období, nemůže opět zvolen být, dokud od skončení posledního období neuplyne sedm let; *ustanovení toto nevztahuje se však na prvního presidenta Československé republiky* (paragraf 58).

President republiky skládá na počátku své funkce před Národním shromážděním slib na svou čest a svědomí, že bude dbátí blaha republiky i lidu a šetřiti ústavních a jiných zákonů. President není však odpověden z výkonů svého úřadu. Míní se tím odpovědnost politická, kterou za presidenta, pokud jde o jeho projevy souvisící s jeho úřadem, přejímá vláda. Ani trestně není odpověden, leda pro velezradu («úklady o republiku»), a to před senátem na obžalobu sněmovny poslanecké. Jako trest může být vyslovena pouze ztráta úřadu a způsobilosti úřadu tohoto později nabýti. Zákon, který blíže upravuje příslušné řízení, byl vydán nedávno.

Úřad presidentský je neslučitelný s členstvím v Národním shromáždění. Za déle trvající nemoci nebo jiného zaneprázdnění presidentova může pro tuto dobu zvolen být náměstek presidentův, a to stejným způsobem, jako president sám. Pro případy kratšího zaneprázdnění, přísluší výkon jeho funkcí vládě, která může pověřiti svého předsedu jednotlivými úkony.

V paragrafu 64 ústavní listiny vypočteny jsou jednotlivé kompetence presidentovy. Podle toho president zastupuje stát na venek; sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy; přijímá a pověřuje vyslance; prohlašuje válečný stav, vypovídá s předchozím souhlasem Národního shromáždění válku a předkládá mu sjednaný mír k vyslovení souhlasu; svolává, odročuje a rozpouští Národní shromáždění a prohlašuje zasedání sněmoven za ukončené; má právo vraceti s připomínkami usnesené zákony a podpisuje zákony Národního shromáždění, sněmu Podkarpatské Rusi a

opatření Stálého výboru, který zastupuje obě sněmovny; podává ústně nebo písemně Národnímu shromáždění zprávu o stavu republiky a doporučuje mu k úvaze opatření, která pokládá za nutná a účelná; jmenuje a propouští ministry a stanoví jejich počet; jmenuje vysokoškolské profesory a vyšší státní úředníky a důstojníky; uděluje dary a pense z milosti k návrhům vlády; má vrchní velitelství veškeré branné moci; uděluje milost. Výpočet kompetencí presidentových jest přísně taxativní, to jest veškerá moc vládní a výkonná, pokud ústavní listinou nebo jinými zákony Československé republiky není a nebude vyhrazena jemu, přísluší vládě.

Podle úmyslu revolučního Národního shromáždění měl býti československý stát demokratickou republikou nejen svým vnějším názvem, jak o něm mluví paragraf 2 ústavní listiny, nýbrž i skutečnou svou organizací. To znamená, že svrchovaná moc musí příslušet lidu a nikoliv jedinici, jak tomu bývá v monarchiích, jmenovitě absolutních. Československý stát měl býti demokratickou republikou parlamentární, to jest lid v ní vykonává svou svrchovanou moc nikoliv bezprostředně, nýbrž zvoleným jím celostátním parlamentem. Proto tato svrchovaná moc, o níž prohlašuje československá ústavní listina hned úvodem, že prýští z lidu jako svého jediného zdroje, lidu tomu přísluší jen abstraktně čili prostředně, kdežto bezprostředním jejím nositelem jest parlament. Tento parlament je — podle ideologie československé ústavní listiny — nejen orgánem zákonodárným, nýbrž vykonává i v oboru státní exekutivy nejvyšší moc, jak tomu nasvědčuje jmenovitě instituce parlamentárních vlád, která sice není ústavní listinou výslovně předepsána jako jediná přípustná forma vlády, ale podává se jako důsledek celkové státoprávní organizace Československé republiky jakožto pravidelný typ vlády. Vedle všemohoucího parlamentu má podle československé ústavy i lid sám, tento jediný zdroj veškeré státní moci, jen podružnou úlohu ve

státním životě: Jest výjimečně povoláván, aby svým referendem rozhodl případné spory mezi vládou a parlamentem, které však vzhledem k politické uniformitě parlamentární vlády, vzešlé z parlamentu a tvořící proto pouze jeho nesamostatný výbor, budou asi jen velmi zřídka aktuální. Dosud lid nebyl v Československu k této své funkci povolán a prováděcí zákon k povšechnému ustanovení ústavní listiny o referendu nebyl dosud vydán. Základní a nejdůležitější funkcí lidu v oboru státní moci zůstává proto jeho přímý vliv na složení parlamentu, který vykonává volbami.

Vklínit do této politické soustavy svrchovaného parlamentu organicky funkci hlavy čili šéfa státu republikánského jest povždy těžkým úkolem pro každého ústavodárce. Je totiž obava, aby funkce ta nestala se pouze úlohou dekorativní a reprezentativní. Státy republikánské dělí se, jak známo, ve dvě skupiny, z nichž jedna zůstává důsledně demokratickou, přisuzujíc hlavě státu jen nejnezbytnější funkce, druhá pak — t. zv. presidentská republika — kloní se ke svému historickému předchůdci, jímž jest konstituční monarchie, jako vzoru. Jí jest hlava státu republikánského obdobou panovníka v konstituční monarchii a snaží se jí tudíž vybavití náležitými kompetencemi, aby tvořila takto protiváhu proti druhému nejvyššímu orgánu státnímu, jímž jest parlament. Českoslovenští ústavodárci z let 1918—1920 si nepřáli typu presidentské republiky s t. zv. silným presidentem. Byla obava, aby později politický systém radikální demokracie nebyl snad zvrácen tím či oním silným jedincem. Odtud vysvětlujeme si ustanovení, že nikdo zásadně nesmí býti více než dvakrát bezprostředně po sobě zvolen presidentem republiky. Odtud chápeme dále, proč podle původní prozatímní ústavy československé šéfovi státu nepřislušelo ani právo jmenovat vládu. Zásada Montesquieuovy dělby státních funkcí a jejich rovnováhy byla nadobro

opuštěna ve prospěch svrchované vlády jediného orgánu státního, totiž parlamentu, jemuž přísluší také důsledně i volba presidenta republiky a nikoliv lidu samotnému. O možnosti této přímé volby hlavy státu lidem bylo sice v revolučním Národním shromáždění uvažováno; zvítězila však na konec alternativa druhá.

Presidenta republiky nepovažuje československá ústavní listina za orgán zákonodárný, přiřazený parlamentu jako zákonodárnému sboru. Ústavní listina jedná o něm v kapitole o moci vládní a výkonné a v kapitole první nazývá jej povšechně hlavou státu. Přes to však mu přiděluje funkce spadající nesporně do oboru zákonodárného tím, že mu poskytuje právo podepisovati zákony, po případě vraceti je parlamentu s připomínkami, což znamená tolik, jako suspensivní veto vůči zákonům Národního shromáždění. Vůči zákonům sněmu Podkarpatské Rusi, který však dosud není ještě aktivován, přísluší mu absolutní veto, t. j. jinými slovy »sankce«, čímž stává se sněmu rovnocenným činitelem zákonodárným. Po vzoru tradičního postavení panovníka v konstituční monarchii nemůže president republiky vykonávati žádnou ze svých funkcí sám, nýbrž pouze za spolupodpisu (kontrasignace) odpovědného ministra. Smysl tohoto ustanovení jest, aby hlava státu ve všem svém konání vázána byla — přímo nebo nepřímo — zastupitelstvem lidu. Neboť, jak shora již bylo poznamenáno, i parlamentní vláda jest vlastně pouhou částí nebo výborem tohoto zastupitelstva. Presidentova závislost na něm jeví se dále i v tom, že jest volen parlamentem a nikoliv přímo lidem, jak tomu bývá v republikách, které přejí si míti v hlavě státu protiváhu parlamentu. Jeho právo svolávati a odročovati parlament jest vzhledem k tomu, že o tom má ústavní listina sama příslušná ustanovení, rázu méně významného. Podle tohoto ustanovení totiž president republiky jest povinen svolati obě sněmovny ke dvěma řádným zasedáním v roce: jarnímu a podzimnímu. Jarní

se musí začítí v březnu, podzimní v říjnu. Za to při právu rozpustiti sněmovny jest omezen pouze předpisem, že se tak státi nesmí v posledních šesti měsících jeho volebního období. Poněvadž však ani toto právo nemůže vykonávati bez souhlasu vlády, zůstává i ono za předpokladu parlamentární vlády, jakožto opatření čelící proti parlamentu, prakticky málo účinné.

Demokracie jako princip státního zřízení znamená nutně tolik, jako stát politických stran. Za platnosti volebního práva uspořádaného podle zásady poměrného zastoupení vynikne tato vlastnost státu ještě jasněji. Politické strany vystupují zde jako jednotky, které, byť by i jejich organizace nebyla právním řádem upravena, jak tomu jest i v Československu, snaží se dostatí státní moc ve všech jejích směrech do svých rukou, a touto tendencí, která jest jim všem společná, dostávají se do vzájemného zápasu o tuto moc. Ve státech, kde tento zápas je zásadně vyloučen tím, že jedna jediná strana zmocní se státu, nepřipouštějíc existenci nebo vznik jiných stran, které by s ní mohly konkurovati, není žádné demokracie a ona jediná strana, majíc veškerou státní moc ve svých rukou, vykonává svými činiteli to, čemu se dnes říká diktatura. Stát spadá v jedno s touto stranou a strana sama přestává tím býti pojmově stranou. Dynamický prvek, který vězí v každé demokracii a znamená tolik, že politické strany snaží se ve státním životě pokud možná uskutečniti svůj program proti protichůdným programům jiných stran, mizí za diktatury jediné strany a mění se v prvek statický či konservativní, jehož tendence směřuje k udržení přítomného řádu.

Je otázka, jakou funkci má ve státě stran, jímž jest nutně každé demokratické zřízení státní, hlava jeho, to jest její šéf a president, a jak má se tato věc zejména podle ústavy československé. Uvážíme-li, že politické strany v demokratickém státě nutně projevují snahu zmocniti

se podle své síly, to jest podle početnosti hlasů, které při volbách obdržely, všech důležitých funkcí ve státě a že cílem této snahy jest zejména uchopení se vlády tím, že exponenti jejich obsadí ministerská křesla, pak zajisté může a musí býti i jejich snahou zmocniti se nejvýznamnější funkce státní, to jest úřadu presidenta republiky. Znamenalo by to, že tato funkce má příslušet — za nesporně správného předpokladu, že demokracie předpokládá aktivní účast všeho obyvatelstva na politice — oné straně, která jest ve státě dočasně nejsilnější nebo té, které by připadla podle politického kompromisu, jež tvoří mezi sebou strany v případech, když žádná z nich není dosti silná, aby uchvátila veškerou moc státní.

Není pochyby, že zásadně demokratický režim a z něho jakožto důsledek plynoucí zásada vlády politických stran, jak je uplatňuje československá ústava, vede k závěrům shora naznačeným; avšak je dovoleno vysloviti pochybnosti o tom, zdali tvůrci této ústavy si uskutečnění tohoto důsledku skutečně přáli. Již některé výslovné předpisy její zdají se nasvědčovati opaku, tak na př. ustanovení o inkompatibilitě mezi úřadem presidentským a členstvím v Národním shromáždění (zákon o volbě presidenta republiky stanoví obdobnou inkompatibilitu funkce presidentské s úřadem člena vlády), které — mimo jiné — má zajisté ten smysl, že ústavodárci představovali si presidenta republiky jako činitele, který zásadně má státi nad stranami asi tak, jak to vyžaduje ideologie konstituční monarchie na panovníkovi. Je nesporné, že tvůrcům československé ústavy, přes nespornou jinak velmi radikální orientaci demokratickou, tanula na mysli jako vzor státní forma konstituční monarchie, a to zejména pokud šlo o úpravu právního postavení hlavy státu. S tím souhlasí, že snažili se omeziti co nejvíce pravomoc presidentovu ve prospěch parlamentu a vlády. Tato snaha neměla by dobrého smyslu, kdyby byli považovali funkci

presidenta státu za něco, oč politické strany — jako o vše ostatní — mohou se dělití. Jim tanul na mysli šéf státu, který, stoje nad stranickými zápasů o uskutečnění různých stranických programů, ztělesňuje stát jako *objektivní* řád a pořádek.

Nejnovější politické události v Evropě učí nás, že při posuzování skutečné organisace státní moci v jednotlivých státech neradno vycházeti z oné staroslavné dvojdičnosti státních forem: monarchie a republiky. Neboť jsme svědky politických událostí, které zdají se nasvědčovati názoru, že ony dvě základní státní formy staly se v novější době zcela bezvýznamnými, jelikož jimi lze krýti nejrůznější obsah. Zejména moderní diktatura, vyvinuvši se všude z diktatury jednotlivých politických stran (fašistické v Itálii, bolševické v Rusku a národně-socialistické v Německu) používá obou těchto starých forem stejně, aniž by se tím v nejmenším změnila podstata skutečné organisace státní moci. Stará formule: monarchie — republika nahrazena jest takto novější: autokracie (diktatura) — demokracie. Proto také československý stát lze případněji charakterisovati jako demokracii než jako republiku; neboť republikami jsou oficiálně i Rusko a Německo.

Upravující právní postavení hlavy státu stáli českoslovenští ústavodárci před zcela zvláštním a speciálním faktem: Úprava musela se jednat tak, aby se hodila v budoucnosti pro všechny muže, kteří budou povoláni k této nejvýznamnější funkci státní, jednak byl zde ale muž, který se nejvíce ze všech zasloužil o vznik nového státu československého a touto svou zásluhou, jež byla později zvláštním zákonem Národního shromáždění výslovně konstatována, jakož i ostatními svými osobními vlastnostmi, byl podle jednomyslného názoru všeho lidu předurčen, aby stanul v čele nového státního útvaru: T. G. MASARYK. Vůči tomuto muži, jehož povaha byla zocelena dlouholetou jeho činností politickou a vědec-

kou, byly bezpodstatny veškeré obavy, které tradičně ovládají tvůrce nových ústav republikánských, a to zejména při úpravě právního postavení hlavy státu: že by totiž mohla zneužít svého postavení. Obavy ty projevují se jednak poměrně skromným přidělem kompetencí prezidentu republiky, hlavně pak ve znemožnění, aby byla tato funkce příliš dlouho nepřetržitě zastávána jedinou osobou. Tak jest rozuměti shora uvedenému předpisu paragrafu 58 československé ústavní listiny, ale výslovná výjimka, vztahující se na T. G. Masaryka, jest právě výronem přesvědčení ústavodárců, že všechny podobné obavy neplatí pro jedinečný zjev zakladatele československého státu. — T. G. Masaryk byl po prvé zvolen prezidentem republiky revolučním Národním shromážděním, pak třikrát po sobě Národním shromážděním, povoláním přímými volbami lidu. Neměl nikdy vážného protikandidáta a jeho volba činila proto vždy dojem pouhé samozřejmosti a formality, již deklaruje se něco, o čem není v ohromné většině obyvatelstva pochybností. K této většině patří nyní i parlamentární zástupci národa německého, kteří svým stanoviskem k volbě Masarykově projevili značný státnický rozmysl, uznávající v něm muže, který jakožto hlava státu osvědčuje onu nadstranickou a objektivní spravedlnost, jež tanula na mysli tvůrcům ústavních předpisů o prezidentu republiky. Jak vidno, dopřál vlídný osud národu československému a veškerému obyvatelstvu československé republiky štěstí, že výjimečný předpis ústavní listiny o prvním prezidentu republiky mohl se státi v tak značné míře aktuálním. Skutečnost, že byl pojat do ústavní listiny československé, svědčí pak o moudrosti a předvídavosti jejích tvůrců.

Budiž mi dovoleno, abych zakončil toto své stručné pojednání slovy, jimiž citovaný výjimečný předpis československé ústavní listiny doporučil zpravodaj ústavního výboru revolučního Národního shromáždění Dr. Bouček:

»Náš národ měl štěstí, že v době od XVII. století nejkritičtější žil a pracoval pro něj Masaryk, o němž plným právem platí, co o svém Washingtonu říkají Američané: father of the country who never told a lie — otec vlasti, který nikdy nezalhal.«

»Národní shromáždění dalo výraz lásce a vděčnosti celého národa k němu volbou jeho za prvního prezidenta. Ústavní listina podává další důkaz úctyplného poměru k němu v paragrafu 58: ustanovení, že nikdo nemůže býti zvolen prezidentem více než dvakrát po sobě, pro Masaryka neplatí — on zůstane naším prezidentem do smrti.«

DUCHOVNÍ VŮDCE SVÉHO NÁRODA

NAPSAL

KAMIL KROFTA

VELIKÝ a zcela mimořádný význam čtvrté volby T. G. Masaryka za presidenta Československé republiky zračí se již v tom, že ústavou tohoto státu je stanoveno za pravidlo, že nikdo nemůže býti zvolen presidentem více než dvakráte. Pro Masaryka ovšem sama ústava předem připustila možnost odchylky od tohoto pravidla. Jako již toto opatření, tak ještě více skutečnost, že se ho v praxi plně užilo, vrhá ostré světlo na význam osobnosti T. G. Masaryka pro Československou republiku. Je zjevno, že národu československému je mnohem více než formálním náčelníkem svobodného, k novému životu povstalého státu, náčelníkem, na nějž národ přenesl výkon nejvyšší moci státní na dobu ústavně vyměřenou a jenž by se po vypršení této doby zase mohl státi prostým občanem státním. U Masaryka není to možné, poněvadž v něm národ československý vidí hlavního strůjce své obnovené státní samostatnosti a vděčně nazývá jej svým osvoboditelem. Neříká tím, že by byl Masaryk svůj národ osvobodil sám. Dějinná událost tak ohromné váhy, jako je osvobození československého národa z jeho staleté poroby, ani nemohla býti dílem jediné osoby. Je to plod společného úsilí celého národa, nejen té generace, která se dožila šťastného návratu své národní svobody, nýbrž i generací předešlých, které ten návrat připravovaly svou vytrvalou prací. Plod ten dozrál sběhem příznivých okolností, nezávislých na československém národě, ale také vlastním dlouhým, trpělivým a vytrvalým jeho přičiněním a nakonec jeho odbojem proti staré říši habsburské, která mu byla po staletí málo vlídným domovem. O zdar tohoto odboje se zasloužilo doma i za hranicemi mnoho lidí československých, velikých i malých, známých i neznámých, ale Masarykovi nesporně náleží daleko největší díl této zásluhy. V jeho osobě našel úspěšný odboj československého národa proti staré monarchii habsburské svého vrchního vůdce, svou nejvyšší autoritu mravní a myšlenkovou, své dovršení a svůj symbol. Bez

Masaryka neměl by československý národ své svobody, neměl by svého vlastního samostatného státu, jako jej má dnes. Z této skutečnosti plyne, že celý téměř národ československý, všichni, kdo jej upřímně milují a chápou nesmírnou cenu jeho svobody, sklánějí se před Masarykem v hluboké úctě a vděčnosti, třeba snad někdy bývali odpůrci jeho názorů a činů předválečných a ještě dnes se s ním v lecčems rozcházel. A zřetelným výrazem toho stavu věcí je právě také čtvrtá volba Masarykova za presidenta Československé republiky.

Avšak nejen k hlavnímu vůdci svého šťastného, plným vítězstvím korunovaného odboje proti cizímu panství přihlásila se touto volbou ohromná většina československého národa, nýbrž také k svému velikému učiteli, k vrcholnému výrazu svých nejvyšších snah a ideálů národních a státních, své mravní a duchovní bytosti. Smysl toho vysvitne nám tím jasněji, čím lépe si uvědomíme základní rysy osobnosti Masarykovy a jejího organického růstu. Zde možno jen zběžně na ně upozorniti.

Již začátky Masarykovy jsou nadmíru příznačné pro život a povahu československého národa. Skoro všichni mužové, kteří svou prací v oboru vědy, umění, hospodářství a politiky dali směr a obsah novodobým dějinám československým, vyšli z malých poměrů, z chudých neb aspoň nepříliš zámožných rodin rolnických, měšťanských neb dělnických a málo se jich domohlo vyššího stupně společenského blahobytu. Z toho plyne leckterá nevýhoda pro národ československý v poměru k některým národům jiným, kteří dovedou mezinárodní svět oslňovati skvělým leskem svého života společenského. Ale je v tom naopak tajemství jeho vnitřní síly a pevnosti: všichni jeho vůdčí mužové vyšli z lidu a nepřestávají žít s lidem, takže mezi širokými vrstvami národa a jeho vůdci duchovními a politickými nemůže nastati odcizení, jaké se někdy objevuje v jiných

zemích. Také první a dosud jediný prezident republiky Československé je toho zvláště výmluvným dokladem. Narodil se v malé a chudobné chaloupce jihomoravského městečka Hodonína na panství císařském. Jeho otec byl panský kočí, matka bývalá panská kuchařka. Ačkoli nedlouho před jeho narozením bylo zrušeno selské poddanství, mohl budoucí prezident přežitky staré nesvobody pozorovati v svém nejbližším okolí, ba zakoušeti je takřka na vlastním těle. Když jeho otec chtěl jej dáti na reálku, musil si k tomu vyžádati svolení svého panstva.

Vyššího vzdělání se mladému Masarykovi dostalo, jak za tehdejšího stavu věci nebylo ani jinak možné, na školách německých. Ano, jako většina české mládeže z jižní Moravy, dokončil svá studia nikoli v Praze, nýbrž ve Vídni, k níž tehdy mnohem více tíhl hospodářský, kulturní i sociální život jeho rodného kraje. Ale v německé kultuře, kterou takto stejně jako tisíce jeho krajanů byl nucen do sebe ssáti, neutonul, nýbrž se brzy dovedl z jejího zajetí vymaniti tak rázně, že později, když se stal profesorem filosofie na obnovené české universitě v Praze, lámal svou činností učitelkou velmi energicky příliš jednostranný vliv německý na českou vědu filosofickou. Ta byla tehdy docela ve vleku filosofie německé. Kant a zvláště Herbart byli jejími největšími světly a filosofie Herbartova byla v Čechách filosofií vpravdě úřední i školskou. Tomuto jednostrannému a proto jistě nezdravému vlivu německé filosofie na filosofii a tím na všechno myšlení svého národa mladý profesor Masaryk zasadil ránu smrtelnou. Protí Kantovi, který mu byl nesympatický svou metafysikou i svým hledáním abstraktních zákonů myšlení, nestarajícím se o jeho konkrétní obsah, stavěl Masaryk francouzského filosofa Comtea, jehož filosofie, zabývající se více konkrétnostmi, opírající se o konkrétní poznatky jednotlivých věd a bližší životu, lépe hověla jeho přirozenému sklonu k přímému působení na život. Později, v posledních letech před válkou, ustoupila sice Masarykova ne-

chut ke Kantovi upřímné úctě k jeho myšlenkové a mravní přísnosti a opravdovosti, ale zatím již Kant a Herbart dávno pozbyli své někdejší vlády nad českou filosofií. Vedle Francouze Comtea učil Masaryk českou filosofií náležitě chápat a oceňovat Angličana Humea i jeho jasný a prostý způsob myšlení. A vůbec obracel pozornost a zájem české vědy filosofické k předním zástupcům myšlení anglosaského. Přispěl tím velmi podstatně k rozšíření obzoru české filosofie a k vymanění svého národa z jednostranné duševní závislosti na německém myšlení, povážlivé s hlediska vědeckého i obecně národního.

Do vývoje české vědy filosofické a českého myšlení vůbec zasáhl Masaryk velmi významně ještě jinými způsoby. Právem bývá nazýván zakladatelem české vědy sociologické, neboť se první v Čechách soustavně a vědecky zabýval jak konkrétními otázkami sociologickými, tak zejména též metodou sociologického studia. Vedle záliby v sociologii vnesl Masaryk do českého duchovního života nebývale silný a živý zájem o otázky mravní. Filosofie v jeho pojetí byla vpravdě »filosofií praktickou«. Nežádal na ní, aby podávala učené rozборы složitých pojmů, nýbrž především odpověď na otázku jak žít, co dělat. Praktická filosofie se mu tak stávala vědeckou etikou, mravoukou. Této etičnosti Masarykovy filosofie dávalo zvláštní osobitý přízvuk jeho hluboké citění náboženské. Náboženství bylo Masarykovi ústředním zjevem a zájmem člověka, národa i lidstva. Pojmu náboženství Masaryk ovšem vždy dával smysl velmi široký. Náboženství je podle něho řešení problému věčnosti, řešení nejen theoretické, nýbrž i praktické, je to život pod zorným úhlem věčnosti (sub specie aeternitatis), život vyplněný úsilím o mravní pokrok, o nové a vyšší životní hodnoty.

Mravní vážnost a opravdovost, takto Masarykem hlášaná, zračí se v jeho rozhodném, od samého začátku jeho učitelské činnosti rozvíjeném

úsilí o povznesení mravní úrovně české vědy, o její očištění od vědeckých předsudků a bludů, jaké se vyskytují ve vědeckém životě všech národů a zvláště snadno vznikají a se udržují u národů malých a utlačovaných. Toto Masarykovo úsilí o vědeckou pravdu vyvrcholilo v slavném boji o pravost rukopisů, objevených v době českého národního obrození na počátku XIX. století a obsahujících texty několika staročeských básní, v nichž byl spatřován skvělý doklad neobyčejně vysoké duchovní úrovně českého národa již v prvních stoletích jeho dějinného života. V boji tom nejpádňější a vpravdě smrtelné rány byly sice oněm domněle starobylým, ale vpravdě teprve na začátku XIX. století padělaným rukopisům zasazeny nikoli Masarykem, nýbrž českými odborníky filologickými a historickými, ale bez Masarykovy organizační horlivosti a bojovné energie byl by boj o podvržené staročeské rukopisy sotva býval veden s rozhodností a neústupností, jichž bylo třeba k jeho vítěznému probojování. Význam velikého boje o podvržené rukopisy i skvělého vítězství, jehož v něm dobyli odpůrcové jejich pravosti, byl jistě nesmírný. Nešlo tu jen o to, aby z řady pramenů, na nichž se zakládá vědecké poznání dějin československých, byly vyloučeny památky nepravé, padělané, které zkřivovaly vědecký názor na nejstarší minulost československého národa, vzbuzující o ní romantické představy zcela nesprávné a historicky nemožné. Šlo tu také a hlavně o velikou zásadu mravní, o svaté právo a přísnou povinnost vědy potírat vědecký blud, vědeckou nepravdu, i kdyby se zdálo, že tento blud, tato nepravda prospívají národu a jejich odhalení že by mu snad mohlo uškodit. Opravdu bývalo Masarykovi a jeho spolu-bojovníkům ve sporu o rukopisy snášeti výtky, že národu svému vzali krásný blud, který mu byl posílou v jeho těžkých zápasech politických. Ale ve skutečnosti pravda o rukopisech Čechům nijak neškodila, nýbrž jim přinesla mnohý užitek. Umožnila jim poznávaní pravou tvářnost

jejich národní minulosti, zbavila je nezdravých romantických a sentimentálních představ o začátcích jejich dějin a naučila je lépe oceňovati to, co je v těchto dějinách opravdu velikého a krásného. Že Masaryk tak vynikající měrou přispěl k vítězství této pravdy, je jedna z jeho největších zásluh o jeho národ. Neboť toto vítězství mělo mocný a jistě velmi prospěšný vliv na ducha československé vědy a nepřímo působilo na všechen veřejný život československý, učíc národ nezakládati své snahy a nároky politické na fikcích a předsudcích sebe skvělejších a svůdnějších, nýbrž na střízlivé a prosté pravdě.

Přísný názor na poslání vědy vedl Masaryka též k hledání smyslu českých dějin. Ale podnět k tomu přišel mu i z jeho činnosti politické, když jako poslanec na říšské radě ve Vídni odůvodňoval proti svým německým odpůrcům právo svého národa na státní samostatnost také tím, že národ ten v své minulosti měl svou samostatnou kulturu a mnoho vykonal nejen pro rakouský stát, nýbrž i pro lidstvo, pro všechny národy. Jako by chtěl sobě, svému národu i jeho nepřátelům a ostatnímu světu dokázat pravdivost tohoto tvrzení, pokusil se Masaryk vystihnouti, co v minulosti národa českého bylo velikého a cenného pro všeobecnost, jaký byl smysl a význam jeho dějin. I dospěl k přesvědčení, že smysl ten sluší viděti v humanitním ideálu, k němuž se hlásily jak nejušlechtlejší složky velikého náboženského hnutí českého, probuzeného Mistrem Janem Husem, tak přední buditelé českého národa v století XIX. Zprvu chápal Masaryk tento humanitní ideál, který měl podle něho zůstatí trvalým programem jeho národa, celkem světsky jako myšlenku lidského bratrství a demokratické rovnosti, ale brzy se mu humanita, jež podle něho tvořila vlastní obsah českých dějin, stala ideou náboženskou. Problém náboženský jevil se mu pak vlastním problémem českého života. A za úkol svého národa prohlašoval »hledat pravdy ideí světových, pravdu

tu ztrávit a v duchu národního poslání humanitního organickou syntesí vlastního i cizího dále tvořit ideje české«, až by Čechové konečně měli nejen svou českou filosofii, ale také člověka naskrze českého a přece světového, moderního filosofického pokračovatele na dráze svých předků z doby husitské. Masaryk však též chtěl, aby Čechové i prakticky pěstovali bratrskou humanitu, to jest v každém člověku ctíli sobě rovného, pracovali účinně v duchu sociálního bratrství, překonávali zbytky staré společenské a stavovské nerovnosti.

Tato Masarykova filosofie působila mohutným dojmem na vzdělané vrstvy československého národa. Byla většinou přijímána s obdivem a nadšením, ale brzy se ozval proti ní také silný odpor a hlavní její složky byly podrobeny odmítavé kritice. Přes nepochybnou oprávněnost a závažnost námitek, jimiž byla zvláště od odborníků historických potírána Masarykova filosofie dějin, je třeba uznati, že je v ní obsaženo zdravé jádro a že možno z ní přijímati právě to, na čem asi Masarykovi samému nejvíce záleželo. Je to především přesvědčení o vrcholném významu náboženského hnutí husitského v dějinách českého národa, jak s hlediska těchto dějin, tak s hlediska obecného vývoje lidské vzdělanosti, přesvědčení, jež hlavní odpůrce dějinné filosofie Masarykovy, přední historik český, profesor Pekař vyjádřil slovy, že »je husitství nejvýznamnějším bodem našeho (českého) podílu v budování evropské osvěty.« Uvažujeme-li o druhé základní thésí Masarykovy filosofie českých dějin, o náboženském jejich smyslu, třeba mítí na mysli, jak Masaryk chápe náboženství. Viděli jsme, že jeho pojem náboženství je nadmíru široký, neboť náboženství je mu konec konců život pod zorným úhlem věčnosti, vyplněný úsilím o mravní pokrok, o nové vyšší životní hodnoty. Kdybychom takto chápali s Masarykem náboženství, mohli bychom snad všichni říci, že náboženství je neb aspoň by mělo býti vlastním smyslem všeho

života lidského, a tudíž také národního. Mohli bychom přiznati, že zvláště národu malému, nemohoucímu hledati svůj životní cíl v rozvoji a uplatňování své hmotné síly, je takovéto chápání smyslu národního života mravní potřebou i posilou. A mohli bychom konečně připustiti, že v českých dějinách otázka náboženská, otázka života pod zorným úhlem věčnosti, života usilujícího o mravní dobro a pokrok, o nové vyšší životní hodnoty opravdu měla veliký, ba největší význam. Třeba tedy proti některým stránkám Masarykovy filosofie českých dějin bylo možno činiti vážné námitky, je zajisté její duch v dokonalém souladu se smýšlením a povahou ohromné většiny československého národa, která nevidí jeho slávu v okázalých vnějších úspěších ani v územních výbojích, nýbrž v tom, čím přispěl k obecnému pokroku lidstva. A snažil-li se Masaryk získati svou dějinnou filosofii svůj národ pro myšlenku humanity, přivésti jej k tomu, aby v boji o své vlastní zájmy nezapomínal velikých zájmů všelidských, aby usiloval o soulad mezi dobrým lidským a národním, chtěl-li jej odvrátiti od hrubého nacionalismu k uvědomělé lásce k národu, založené na správné znalosti a správném pochopení jeho velikých skutků dějinných, od upřílišněného romantického historismu k vytrvalé práci pro národ a pro jeho povznesení kulturní, od spoléhání na hrubou sílu k oceňování velikých sil myšlenkových a mravních, lze říci s uspokojením, že se o to nesnažil marně.

Zavrhuje heslo vědy pro vědu a prohlašuje za úkol vědy, aby sloužila životu, dostal se Masaryk zcela přirozeně od vědy k politice. V tehdejších malých poměrech, kdy český život vědecký byl mnohem těsněji spjat s životem politickým, než za našich dnů, kdy přímá a činná účast vynikajících vědeckých pracovníků v životě politickém byla téměř pravidlem, nebylo v tom nic neobyčejného. A všechen ráz Masarykovy činnosti vědecké neodvratně jej uváděl v přímý styk s praktickou politikou. Již

vědecký spor o podvržené rukopisy staročeské stal se ne bez Masarykovy zásluhy velikým zápasem politickým. Potírajíce falešný sentimentální romantismus v nazírání na dávnou českou minulost, hlásajíce potřebu neúprosné kritičnosti v otázkách vědeckých, zjednávajíce platnost vědecky zjištěné pravdě proti bludům národu posvátným, připravovali odpůrcové staročeských rukopisů s Masarykem v čele změnu ve způsobu politického myšlení a cítění svého národa. Boj proti nepravým památkám staročeského písemnictví brzy přešel v boj proti falešným modlám a škodlivým předsudkům v českém životě politickém. Kritický týdeník »Čas«, který Masaryk vydával s několika politickými přáteli, bojoval s velikým důrazem proti neupřímnosti a dvojakosti tehdejší české politiky, proti nezdravému autoritářství hlavní tehdy české strany politické — byla to strana »staročeská« — proti její přílišné závislosti na šlechtě, za demokracii v politice a za sociální reformy.

Programu takto hlásanému zůstal Masaryk věren, i když byl (roku 1891) zvolen poslancem do říšské rady vídeňské. Svým zásadním poměrem k Rakousku nelišil se tehdy Masaryk od většiny odpovědných českých politiků. Hlásil se zcela rozhodně k Rakousku, dovolávaje se zvláště příkladu slavného historika Františka Palackého a jeho výroku o dějinné nutnosti a užitečnosti říše habsburské. V souhlase s Palackým hlásal, že »národ český ve svém nejvlastnějším zájmu potřebuje Rakouska a že tudíž všecka jeho politika musí směřovati k tomu, aby Rakousko se zachovalo«, ale dodával, že se to může státi jen jeho přetvořením ve federaci všech rakouských národů. A odmítaje jako praktický politik dávat si program založený na tom, co se asi v daleké budoucnosti stane, upozorňoval svůj národ, že kdyby se Rakousko přece neudrželo, musí býti připraven na novou velikou a těžkou zkoušku ohněm. V jedné ze svých řečí v parlamentě vídeňském pak, mluvě o těžkém zápase slovanských národů říše s jejich

německými utiskovateli, prohlásil (roku 1892) s prorockým zápalem, že v zápase tom jistě zvítězí národ český. »My chceme zkrátka« — volal vzrušeně k Němcům — »samostatnost a právo sebeurčení českého národa, chceme celé a dokonalé žití národní... Podle názorů vládnoucích kruhů v Rakousku a obzvláště Němců jsme malý národ, který v nejhorším případě může býti trpěn a jemuž možno učinit některé menší ústupky. Ale že my, kteří nejsme z nejmenších národů, chceme státně a kulturně žít tak plně a energicky jako národ veliký, jako Němci v Rakousku, toho Němci nechápou... Je to krátkozrakost, nechápe-li se, že náš národ měl svou samostatnou kulturu, že pro lidstvo, pro rakouský stát, pro všechny národy mnoho vykonal a ještě koná a že tento národ chce ve vzpomínce na svou velikou minulost nyní opět plně žít jako národ samostatný, chce zase veliké věci vykonal.«

Ačkoli opět a opět za konečný cíl české politiky prohlašoval české státní právo, to jest politickou samostatnost v rámci habsburské monarchie, napomínal Masaryk své rodáky, aby neočekávali splnění svých tužeb politických od světové katastrofy, nýbrž aby zcela reálně počítali s existencí Rakouska. Nevěře v možnost úplně samostatného českého státu v moderní Evropě, utěšoval svůj národ i sebe samého myšlenkou, že život státní a politický nemá pro národ té důležitosti, která se mu často přisuzuje, že politická samostatnost sama národ nespasí a nezachrání, že však jej spasí mravnost a vzdělanost. Ačkoli nepřestával uznávat za konečný cíl české politiky politickou samostatnost zemí českých v rámci habsburské monarchie, žádal, aby kdo hlásají tento cíl, byli si vědomi, jakými cestami třeba se k němu brát, aby nepřestávali na hlásání, nýbrž neúmorně každý v svém oboru pracovali o kulturním povznesení národa. Pokládal-li takovouto neúmornou práci za nejjistější prostředek k dosažení politické samostatnosti, upozorňoval zároveň, že nutnou jeho pod-

mínkou je také získání Němců pro myšlenku české samostatnosti, což se může státi jen spravedlivou a rozumnou dohodou s nimi.

Ačkoli se Masaryk neustával hlásiti k českému státnímu právu, bylo ze všech jeho projevů zjevno, že při tom měl na mysli zpravidla prostě politickou samostatnost svého národa na jeho historickém území (v rámci říše), nestaraje se valně o její poměr k českému státnímu právu historickému, že nárok českého národa na tuto samostatnost odůvodňoval mnohem více tím, co velikého vykonal a co ještě chtěl i mohl vykonal, vedle toho pak jeho přítomnými životními potřebami a zájmy, zvláště hospodářskými, než argumenty historicko-právními. K jasné formulaci svého názoru na tuto věc dospěl Masaryk teprve, když roku 1900 zakládal svou vlastní politickou stranu, která přijala název české strany lidové. Jak v programu této strany tak v současných projevech Masarykových vyslovuje se zcela otevřeně a rozhodně přesvědčen, že za tehdejších poměrů nebylo se možno oddávat naději na obnovu někdejší úplné státní samostatnosti zemí českých, na vzkříšení starého historického státu českého k novému životu. Ale zároveň se hlásá potřeba zabezpečovat kulturní a národní samostatnost co možná největší samostatností a nezávislostí politickou a nárok na ni se odůvodňuje těmito pádnými slovy: »Národ šestí — osmimilionový (patrně se Slováky!) není v řadě národů politicky samostatných nejmenší, národ, jenž už samostatný byl, národ Husův a Komenského právo své existence, právo svého jazyka, právo své spolupráce kulturní má a tímto právem vynutí si také v různých a stále se měnících poměrech politických nutnou míru samostatnosti a nezávislosti politické.« Naproti tomu se formálnímu právu historickému přisuzuje mnohem menší význam. Čím poměry dnešní jsou odlišnější od poměrů starších, tím méně lze prý se pro politickou organizaci národa dovolávat minulosti a ještě jen v tom, co se srovnává se světovými a kulturními po-

měry a potřebami přítomné doby. Proto prý je třeba nárok českého národa na samostatnost zakládati nikoli na historickém právě státním, nýbrž hlavně a především na přirozeném právě každého národa, zvláště pak národa majícího takovou minulost, takové zásluhy a takovou sílu a způsobilost a tak silné vědomí národní jako národ český, na samostatnost politickou.

Masarykovy myšlenky o historickém státním právě českém a jeho poměrně malé ceně proti právu přirozenému nebyly v českém národním životě docela nové. Masaryk sám právem upozorňoval na to, jak veliký historik a první politický vůdce obrozeného českého národa František Palacký již roku 1848 svůj program nové úpravy habsburské monarchie zakládal na právě přirozeném, jemuž po celý život dával přednost před právem historickým, a mohl se dovolávat projevů jiných nikoli bezvýznamných politiků českých. Nicméně otevřenost, s jakou Masaryk roku 1900 vyslovil a obšírně odůvodnil to, co mnozí jiní více méně jasně cítili a chápali, vzbudila v jeho národě na některých stranách silný odpor, proti němuž Masaryk s velikou rozhodností hájil svých názorů na právo historické a přirozené. Význam tohoto jeho zápasu v politickém vývoji československého národa ukázal se plně teprve v osudných chvílích velké války světové. Kdyby se česká politika byla tehdy opírala jen o české státní právo historické, jistě nebylo by došlo ke vzniku československého státu v jeho dnešní podobě. Neboť vyznavači čistého práva historického nebyli by se mohli s vnitřním oprávněním domáhati připojení Slovenska, od staletí spojeného státoprávně s Uhrami, k českým zemím historickým, jež bývaly jádrem historického státu českého. Vůbec bylo historické právo státní veškerou svou podstatou konservativní, protirevoluční. V jeho jméno bylo možno vésti třeba nejostřejší boj proti vídeňskému centralismu za práva zemí české koruny, bylo možno i útočiti na dynastii, že porušovala

přes své četné slavné sliby tato práva, ale nebylo dobře možno rozbítí všechny právní svazky, jež poutaly české země k dynastií a říši habsburské a zasaditi tak poslední ránu právní kontinuitě, která přirozeně byla stěžejním článkem teorie historicko-státoprávní. Kdyby východiskem československé revoluce za světové války bylo bývalo české státní právo historické, ostatní svět byl by jí sotva porozuměl ve chvíli, kdy celý právní stav staré Evropy měl býti od základu přetvořen ve jméno veliké myšlenky sebeurčovacího práva národů, která se stavěla nade všechna formální práva historická.

Podřízení historického státního práva právu přirozenému, hláсанé Masarykem, mělo zajisté pro jeho národ znamenitý význam výchovný. Těm jeho krajanům, jimž bylo trapné pomyslení, že by politické osamostatnění jejich národa a vůbec jeho budoucí osudy závisely na starých privilegích, diplomech a reskriptech cizích a nenáviděných panovníků nebo na tenké nitce pochybné právní kontinuity, byl velikou útěchou a úlevou názor hlásaný Masarykem, že své právo na státní samostatnost smí a má český národ odvozovat z toho, co vykonal a koná velikého, co ještě může a chce vykonat, ze své pevné vůle a ze svých přirozených potřeb. Kdežto státoprávní historicismus lekal se každého — třeba nevyhnutelného a věcně odůvodněného — porušení právní kontinuity s minulostí a snadno pak přecházel v defaitismus, vštěpovalo přirozenoprávní učení Masarykovo jeho národu mužnou víru v sebe a ve své síly zároveň s přesvědčením, že se své politické samostatnosti domůže vlastní vytrvalou prací. Učil-li při tom Masaryk, že politická samostatnost sama ho nespasí a nezachrání, nečinil tak proto, aby národ odvracel od usilování o ni, nýbrž aby mu dodal chuti k životu a k práci v době, kdy nebylo možno doufat v brzké dosažení samostatnosti, odvahy k dennímu zápasu politickému i kulturnímu, jímž se připravovala československá samostat-

nost lépe než romantickým blouzněním o starých historických právech.

Ačkoliv přirozenoprávní hledisko Masarykovo bylo svým základem a konečným cílem vpravdě revoluční, byl Masaryk dlouho zásadním odpůrcem revoluční taktiky. Jeho odpor proti všelikému násilí a jeho pevná víra, že se všecken pokrok v životě národů uskutečňuje vytrvalou prací, vysvětlují to dostatečně. Revoluce byla mu přežitkem, nesrovnatelným s politikou demokratickou, revoluční taktika taktikou zastaralou, šosáctvím. Teprve po ruské revoluci z roku 1905 pozoruje se u něho změna v názoru na revoluci. Byl sice i potom proti lehkomyšlnému zahrávání s revolucí, ale uznával oprávněnost revoluce reformní, uvědomuje si, že bez revolucí nebyly by se staly všechny dobré pokroky. V posledních letech před světovou válkou pak již veřejně prohlašoval právo každého myslícího člověka na revoluci jakožto obranu proti útisku za nesporné a připouštěl, že evolucion, v níž nepřestával věřit, nejsou vyloučeny politické revoluce. Revoluce, jako nutná obrana obecných, zvláště mravních a duševních zájmů proti násilí vládnoucích, jeví se mu mravně oprávněnou, ano za jistých okolností přímo právní povinností. Soudil ovšem, že pravá revoluce, která je vždy revolucí reformní, vzniká z přesvědčení, že žádný jiný prostředek nemůže již přinést nutný pokrok. Vždy prý je třeba podati důkaz, že revoluce vskutku odpovídá skutečným zájmům národa, že skutečně přináší pokrok v demokratickém vývoji a že byla nutná. Revoluce zůstávala, jak viděti, Masarykovi i v tu dobu věcí smrtelně vážnou a nesmírně odpovědnou, k níž možno se odhodlati, jen když není již jiného prostředku k obraně velikých zájmů obecných proti násilí.

Naznačenou změnu v Masarykově poměru k Rakousku i v jeho názoru na revoluci podporovaly nepochybně zkušenosti, jež získal ve své politické praxi. Pobuřovala jej vnitřní politika rakouská, politika centralistická, ustupující stále více všenněmeckým snahám a nepřející svobod-

nému rozvoji rakouských národů, politika nedemokratická a neosvícená, ano kulturně reakční, politika nerozhodná a neupřímná. Ale snad ještě více naplňovala jej odporem k Rakousku jeho nešťastná politika zahraniční. Zvláště ostře odsuzoval neočekávané přivtělení Bosny a Hercegoviny k Rakousku-Uhersku na podzim roku 1908, zejména pak že bylo provedeno s porušením platných právních závazků a bez souhlasu oprávněných zástupců obyvatelstva obou zemí. A spravedlivým hněvem naplnil jej proslulý proces záhřebský, nastrojený k ospravedlnění anekse obou zemí jihoslovanských, v němž na základě falešných dokumentů z Bělehradu bylo přes 50 Srbů a Chorvatů obžalováno z velezrady. Postihnout bystře pravou podstatu procesu, podnikl Masaryk odvážný boj za její odhalení a dosáhl toho, že byla prokázána nejen podvrženost »velezrádných« dokumentů, nýbrž i účast rakousko-uherského vyslanectví v Bělehradě i samého ministerstva věcí zahraničních v jejich vzniku a vykořisťování proti Srbům a Chorvatům a pro vlastní záludnou politiku na Balkáně. Smutné zkušenosti ze sporů o záhřebský proces i další vývoj balkánské politiky Rakousko-Uherska podvrátily v Masarykovi jeho dřívější víru v možnost spravedlivého Rakouska a tím i v jeho životní způsobilost. Rodilo se v něm z těchto zkušeností tušení blížící se katastrofy. Zavrhoval-li dříve stálé očekávání katastrof a počítání s nimi, nyní, když v něm uzrálo přesvědčení, že katastrofa je neodvratná a že nadchází chvíle těžké zkoušky ohněm, o níž kdysi byl mluvil v rakouské sněmovně, myslil jen na to, jak v této zkoušce obstojí jeho národ. A nepochyboval již patrně o tom, že této katastrofy bude nutno užítí k boji o dosažení nejvyššího cíle všech politických snah československého národa.

Když potom vypukla světová válka a přes všechnu spoutanost veřejného mínění válečnou censurou objevovaly se v národě československém zřetelné známky živelného odporu proti habsburské monarchii, jejíž vlád-

cové hnali jeho syny na jatky pro zájmy své a proti zájmům a citům jeho vlastním, jal se Masaryk s hrstkou mužů stejně smýšlejících organisovati tento odpor, dávatí mu formu i směr. Od začátku si uvědomoval, že odboj, který by se mohl zroditi z tohoto smýšlení většiny jeho národa, nemůže vésti k cíli, nezíská-li si sympathie a podpory mezinárodní ciziny, zejména mocností bojujících proti Rakousku-Uhersku. Proto podnikl nejprve dvě cesty informační do Holandska a do Italie, která tehdy ještě stála stranou velikého zápasu, ale když na zpáteční cestě k domovu zvěděl, že se rakouská policie, dostavši zprávy o jeho činnosti, chystá jej zatknouti, rozhodl se zůstatí trvale v cizině. Tak nastala starci 65letému, zanechavšímu doma svou rodinu takřka na pospas mstivosti rakouských úřadů, doba nadlidské téměř námahy, spojené s nejedním utrpením tělesným i duševním, doba vysilující a rozrušující, bezmezně obětavé i vytrvalé práce pro osvobození jeho národa. Pobýv nějaký čas ve Švýcarsku, kde začal svou soustavnou činnost, odešel Masaryk do Anglie, kde dočasně působil jako profesor na Kings College v Londýně a odkud se odebral do Francie, Ruska a Spojených států severoamerických. Opíraje se o své vlastní politické zkušenosti a svou dokonalou znalost duchovních i politických proudů světových, získanou vědeckým studiem i osobními styky a známostmi, rozvíjel Masaryk podivuhodně soustavnou a pronikavou činnost, aby seznámil světovou veřejnost a zvláště rozhodující činitele světové politiky se snahami a tužbami svého národa a získal proň jejich sympatie a porozumění a zároveň aby veškeré zahraniční Čechy a Slováky rozptýlené po rozličných končinách světa sjednotil programově a takticky pohnul je k propagaci myšlenky československé a pokud možno k přímému boji za československou samostatnost. Konečným cílem všeho toho úsilí Masarykova bylo dosíci toho, aby osvobození jeho národa bylo pojato do programu mocností bojujících proti Rakousku-Uhersku, v je-

jichž vítězství pevně doufal. Nebylo to nijak lehké. Bylať československá otázka téměř obecně pokládána za vnitřní otázku habsburské monarchie, o níž se celkem věřilo jednak, že je nezbytná pro zachování evropské rovnováhy, jednak že byvši do války stržena Německem, mohla by se dáti pohnout k rozchodu s ním. Bylo třeba dokázati, že Rakousko-Uhersko je útvar přežilý, nebezpečný pro mír Evropy, a zároveň přesvědčiti mínění světové veřejnosti, že je možná a žádoucí nová a lepší úprava střední Evropy. Jak ohromnou práci za tím účelem vykonal Masaryk se svými spolupracovníky a jakých úspěchů v tom dobyli, netřeba zde vykládat; jsou to věci dostatečně známé.

Když byl Masaryk 14. listopadu 1918, několik dní po vyhlášení československé státní samostatnosti a skončení války, revolučním národním shromážděním zvolen za prvního presidenta československé republiky, byl to jasný výraz svorného přesvědčení celého téměř československého národa, že Masaryk nejen byl hlavním budovatelem československé státní samostatnosti, nýbrž že má býti i duchovním a politickým vůdcem osvobozeného národa v těžkých začátcích jeho znova získané svobody. Národ československý se tím přihlásil k mravním a politickým zásadám a ideálům Masarykovým, jak je hlásal před válkou i za války. Dal najevo, že si svůj stát chce zařídití tak, jak si jej představoval a v svých projevech k světové veřejnosti líčil Masaryk. Opravdu možno říci, že se ve všem jednání revolučního národního shromáždění československého zračí působení Masarykových ideálů pravdy a spravedlnosti, humanity a demokracie a že také ústava Československé republiky, tímto shromážděním vypracovaná a vyhlášená, je prochnuta těmito ideály. I všechn veřejný život, který se potom rozvinul v rámci této ústavy, byl určován především mohutným vlivem Masarykovy osobnosti a jeho myšlenek. Pro mladou republiku, nemohoucí se prostě vraceti k starým, před staletími

násilně přerušným tradicím českého státu, mělo nesmírnou cenu, že v jejím čele stála osobnost tak vysoké mravní úrovně, tak nesmírné vážnosti doma i v cizině, tak bohatých zkušeností a tak osvícených názorů. Byl jí takto nadmíru usnadněn těžký úkol — vytvořiti si vlastní tradice státní a politické, které by vyhovovaly přesvědčení i citům celého téměř národa československého. A poslední čtvrtá volba Masarykova za presidenta Československé republiky je novým, zvláště výmluvným dokladem, že ohromná většina československého národa a s ní nemalá část národnostních menšin je odhodlána zachovati věrnost nejen osobě svého prvního presidenta, nýbrž i duchu jeho mravního a politického programu.

NA PAMĚT ČTVRTÉ VOLBY T. G. MASARYKA
PRESIDENTEM ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

VYDAL OTAKAR ZAHRADNÍK, MAJITEL FIRMY B. FR. ZRNKA V PRAZE,
TENTO SOUKROMÝ TISK. STAŤ »HLAVA STÁTU ČESKOSLOVENSKÉHO«
NAPSAL PROFESOR MASARYKOVY UNIVERSITY V BRNĚ DR. FRANTIŠEK
WEYR. STAŤ »DUCHOVNÍ VŮDCE SVÉHO NÁRODA« NAPSAL PROFESOR
KARLOVY UNIVERSITY V PRAZE DR. KAMIL KROFTA, MIMOŘÁDNÝ
VYSLANEC A ZPLNOMOCNĚNÝ MINISTR. REDIGOVAL DR. JAROMÍR
ČIHAŘ. KNIHTISKÁRNA ORBIS V PRAZE VYTISKLA TĚTO NEPRODEJNÉ
KNIHY 500 TISKŮ NA HOLANDU PANNEKOEK A 1000 TISKŮ NA DOMÁCÍM
PAPÍŘE V ÚPRAVĚ A TYPY OLDŘICHA MENHARTA
V PROSINCI 1934.

♦
COPYRIGHT
BY
OTAKAR ZAHRADNÍK
PRAHA
♦

T. G. MASARYK

CHEF DE L'ÉTAT TCHÉCOSLOVAQUE
ET GUIDE SPIRITUEL
DE SON PEUPLE

EN SOUVENIR
DE LA QUATRIÈME ÉLECTION DE T. G. MASARYK
À LA PRÉSIDENTENCE
DE LA RÉPUBLIQUE TCHÉCOSLOVAQUE
LE 24 MAI 1934

LE CHEF DE L'ÉTAT TCHÉCOSLOVAQUE

PAR

FRANTIŠEK WEYR

QUAND, au mois de novembre 1918, se constitua la première Assemblée Nationale, composée des représentants des deux branches du peuple tchécoslovaque, des Tchèques et des Slovaques, et qu'elle remplaça le Conseil National Tchécoslovaque qui, déjà pendant la guerre, avait fonctionné de façon inofficielle, son rôle principal était de doter d'une constitution définitive le nouvel Etat Tchécoslovaque, qui venait de se former sur le territoire de l'ancienne Autriche-Hongrie. Et de toutes les tâches qui se présentaient à elle, la plus fondamentale était de résoudre la question de la forme de gouvernement. L'Etat Tchécoslovaque semblait dès l'abord prédestiné pour la forme républicaine par le caractère foncièrement démocratique de sa population et par son histoire politique, dont les pages avaient été remplies pendant des siècles par les luttes contre un gouvernement monarchique étranger. Ni la branche tchèque, ni la branche slovaque, n'avaient d'aristocratie animée de sentiments nationaux; il leur manquait même des classes supérieures à effectif nombreux, car le type du Tchèque et du Slovaque a été pendant longtemps avant la guerre celui du gagne-petit. Cependant, au début de l'indépendance, les raisons ne faisaient pas défaut contre le régime républicain et elles étaient dictées par la crainte soulevée par le fait qu'on ne trouvait pas chez le peuple tchécoslovaque de traditions républicaines. Toutefois la forme républicaine finit par triompher, notamment quand on eut considéré qu'il n'y avait pas de dynastie nationale qui pût monter sur le trône. C'est ainsi que les chefs de la révolution tchécoslovaque à l'étranger, même avant le changement politique qui s'opéra à Prague en octobre 1918, s'étaient arrêtés à cette forme de gouvernement. Il n'y avait pas de doute chez les révolutionnaires, tant dans le pays qu'à l'étranger, au sujet de la personnalité qui seule pouvait devenir le chef de l'Etat: c'était T. G. MASARYK, chef direct de la révolution à l'étranger et son chef indirect dans le pays.

Le 13 novembre 1918, le Conseil National Tchécoslovaque publia la première Constitution dite provisoire. Par là, disparaissait le Conseil National, et l'Assemblée Nationale, généralement appelée «révolutionnaire» prenait sa place. Elle n'était pas sortie d'élections directes, mais — comme le Conseil National lui-même — de délégations fournies par les divers partis politiques tchèques et slovaques. Dans la Constitution provisoire, la forme républicaine du gouvernement n'est pas expressément proclamée, mais elle est seulement présumée d'exister.

Aux termes de son paragraphe 7, le président de la République est élu par l'Assemblée Nationale à la majorité des deux tiers des députés, deux tiers d'entre eux étant présents. Ses fonctions devaient durer tant qu'un nouveau chef de l'Etat ne serait pas élu d'après la Constitution définitive, à laquelle l'Assemblée Nationale s'était mise à travailler depuis le début de son fonctionnement. Les paragraphes 8 — 12 réglaient la situation juridique du président. D'après le paragraphe 14, le gouvernement était nommé par l'Assemblée Nationale; une loi complémentaire transféra ce droit au président de la République.

La Constitution définitive fut promulguée par la loi du 29 février 1920. Son chapitre III traite du président de la République, mais il y a des dispositions d'autres chapitres qui s'occupent de sa situation juridique.

D'après cette Constitution définitive, c'est également à l'Assemblée Nationale qu'il appartient d'élire le président de la République, dans une séance commune tenue par les deux chambres, celle des députés et le sénat. Tout citoyen de l'Etat peut être élu, s'il a le droit de suffrage pour la Chambre des députés et a atteint l'âge de 35 ans. Pour l'élection il faut la présence de plus de la moitié des membres des deux Chambres et le candidat doit réunir les trois cinquièmes des voix présentes.

Le détail de l'élection est réglé par une loi spéciale. Elle statue que

la séance pour l'élection est convoquée au moins 14 jours avant la fin de sa période de fonctions par le président en exercice, ou, en cas de vacance du siège, par le président du conseil. L'élection se fait au moyen de bulletins de vote. Au premier scrutin, il est nécessaire de réunir les trois cinquièmes des voix, si non, l'opération doit être répétée. Si ce second scrutin ne donne pas de résultat, l'élection se réduit aux deux candidats qui y ont obtenu le plus grand nombre de voix.

Le président de la République est élu pour une période de sept ans.

Personne ne peut être élu plus de deux fois de suite. Quiconque a été président pendant deux périodes successives, ne peut plus être réélu tant qu'il ne s'est pas écoulé de nouveaux sept ans depuis la dernière. *Cette disposition ne concerne pas cependant le premier président de la République Tchécoslovaque* (paragraphe 58).

Au début de ses fonctions, le président prête serment devant l'Assemblée Nationale, sur son honneur et conscience, de veiller au bonheur de la République et du peuple, d'observer la Constitution et autres lois. Toutefois le président n'est pas responsable de l'exercice de ses fonctions. On entend par là la responsabilité politique qu'assume le gouvernement pour le président également pour les déclarations qu'il fait en connexion avec ses fonctions. Il n'est pas non plus pénalement responsable, sauf pour haute trahison (intrigues contre la République) et, dans ce cas, il est jugé par le sénat sur l'accusation portée par la Chambre des députés. Comme peine, il ne peut être prononcé que la perte des fonctions et l'impossibilité d'y être nommé plus tard. La loi qui règle la procédure à suivre à cette occasion n'a été promulguée que dernièrement.

Les fonctions de président sont incompatibles avec la qualité de membre de l'Assemblée Nationale. En cas de maladie de longue durée ou d'autre empêchement du président de la République, il peut lui être

élu un suppléant et cela de la même façon que s'il s'agissait de sa propre élection. Pour le cas d'empêchement de moindre durée, l'exercice de ses fonctions revient au gouvernement, qui peut charger son président d'en remplir les divers actes.

Le paragraphe 64 de la Constitution énumère les diverses attributions du président. Il représente l'Etat à l'extérieur; il négocie et ratifie les traités; il nomme les plénipotentiaires et ceux des puissances étrangères sont accrédités auprès de lui; il proclame l'état de guerre, déclare la guerre avec l'assentiment préalable de l'Assemblée Nationale et présente à l'approbation de cette dernière la paix conclue; il convoque, proroge et dissout l'Assemblée Nationale et déclare closes les sessions des Chambres; il a le droit de retourner avec ses observations et signe les lois votées par l'Assemblée Nationale, la Diète de Russie Subcarpathique, ainsi que les mesures prises par le Comité Permanent qui remplace les deux Chambres; il présente oralement ou par écrit à l'Assemblée Nationale des rapports sur l'état de la république et recommande à ses considérations les mesures qu'il juge nécessaires et utiles; il nomme et congédie les ministres, dont il fixe le nombre; il nomme les professeurs des écoles de l'enseignement supérieur ainsi que les hauts fonctionnaires de l'administration et de l'armée; il accorde des dons et des pensions de faveur sur la proposition du gouvernement; il est le chef suprême de la force armée; il a le droit de grâce. Cette énumération des attributions du président de la République est strictement limitée, c'est-à-dire que tout pouvoir gouvernemental et exécutif, en tant qu'il n'est pas expressément attribué par la Constitution ou tout autre loi au président de la République, appartient au gouvernement.

D'après les intentions de l'Assemblée Nationale révolutionnaire, l'Etat Tchécoslovaque devait être une République démocratique non seu-

lement par sa qualification externe, comme le dit le paragraphe 2 de la Constitution, mais encore par son organisation réelle. Cela signifie que le pouvoir souverain doit appartenir au peuple et non pas à un individu, comme c'est le cas dans les monarchies, surtout si elles sont absolues. L'Etat Tchécoslovaque devait être une République démocratique parlementaire, c'est-à-dire que le peuple y exerce le pouvoir souverain non pas directement, mais au moyen d'un parlement élu par lui. La conséquence en est que ce pouvoir souverain, qui, comme le déclare la Constitution dès ses premiers mots, tient du peuple sa seule source, n'appartient à ce peuple qu'au point de vue abstrait et médiat, tandis que c'est le parlement qui en devient le détenteur immédiat. Ce parlement — d'après l'idéologie de la Constitution Tchécoslovaque — n'est pas seulement un organe légiférant, mais il exerce encore le pouvoir suprême dans le domaine exécutif, comme en témoigne notamment l'institution des cabinets parlementaires, qui n'est pas la seule forme de gouvernement expressément admise par la Constitution, mais apparaît, en conséquence de toute l'organisation constitutionnelle de la République, comme le type régulier de gouvernement. A côté du parlement tout puissant, le peuple, source de tout pouvoir, ne joue lui-même, d'après la Constitution, qu'un rôle secondaire dans la vie de l'Etat: il est appelé à titre exceptionnel à décider par un referendum des conflits qui pourraient surgir entre le gouvernement et le parlement. Mais, étant donné l'uniformité politique du gouvernement parlementaire, issu du parlement et ne constituant, en conséquence, qu'une sorte de comité de ce dernier, ce n'est que rarement que le peuple sera appelé à se prononcer. Jusqu'à présent il n'a pas eu l'occasion d'exercer cette fonction et il n'a pas encore été promulgué de loi pour mettre à exécution la disposition générale de la Constitution au sujet du referendum. Aussi la fonction fondamentale et la plus importante du peuple en ce qui

concerne le pouvoir reste-t-elle l'influence qu'il exerce sur la constitution du parlement au moyen des élections.

Encadrer organiquement dans ce système politique à parlement souverain les fonctions du chef de l'Etat républicain, a toujours été une tâche difficile pour les auteurs de constitutions. L'on craint en effet qu'elles ne deviennent un rôle purement décoratif et représentatif. Les Etats républicains se divisent, on le sait, en deux groupes, dont l'un reste logiquement démocratique, n'accordant au chef de l'Etat que les attributions les plus indispensables, tandis que l'autre — la république dite présidentielle — suit l'exemple de son prédécesseur historique, la monarchie constitutionnelle. Dans ce dernier cas, le chef de l'Etat républicain est analogue au souverain dans la monarchie constitutionnelle et ce système s'efforce de le munir d'attributions suffisantes pour qu'il puisse faire contrepoids à l'autre organe suprême de l'Etat, le parlement. Les auteurs de la Constitution Tchécoslovaque de 1918 — 1920 ne désiraient pas réaliser le type d'une république présidentielle. On craignait que plus tard le système politique de démocratie radicale ne fût renversé par quelque puissante personnalité. C'est ce qui explique la disposition d'après laquelle nul ne peut être élu deux fois successivement président de la République. Cela nous fait comprendre aussi pourquoi, d'après la Constitution provisoire, le chef de l'Etat n'avait pas même le droit de nommer le gouvernement. Le principe de Montesquieu sur la division des pouvoirs et sur leur équilibre a été parfaitement abandonné au profit du gouvernement souverain d'un seul organe de l'Etat: le parlement, à qui il appartient logiquement, et non pas au peuple, d'élire le président de la République. Cependant, au sein de l'Assemblée Nationale révolutionnaire, on avait discuté la possibilité d'une élection directe par le peuple, mais c'est l'autre alternative qui a fini par triompher.

La Constitution Tchécoslovaque ne considère pas le président de la

République comme un organe légiférant subordonné au parlement en tant que corps législatif. Elle s'occupe de lui dans le chapitre relatif au pouvoir gouvernemental et exécutif, et, dans son chapitre premier, elle lui donne en général le nom de chef de l'Etat. Malgré cela, elle lui attribue des fonctions entrant sans contredit dans le domaine législatif, puisqu'elle lui donne le droit de signer les lois et, le cas échéant, de les retourner, avec ses remarques, au parlement, ce qui équivaut à un veto suspensif à l'égard de l'Assemblée Nationale. A l'égard des lois votées par la Diète de Russie Subcarpathique, qui du reste n'est pas encore constituée, son veto est absolu, de sorte que, par rapport à elle, il devient un facteur législatif muni des mêmes droits. A l'instar de la situation traditionnelle où se trouve le souverain dans les monarchies constitutionnelles, le président ne peut exercer seul aucun de ses pouvoirs, mais uniquement avec le contreseing du ministre responsable. Le sens de cette disposition, c'est de lier directement ou indirectement le chef de l'Etat dans tous ses actes par les représentants du peuple. Car, comme il a été remarqué plus haut, le cabinet parlementaire n'est, à proprement parler, qu'une partie ou un comité de cette représentation. La dépendance du président par rapport au corps législatif se révèle encore dans le fait qu'il est élu par le parlement et non directement par le peuple, comme c'est le cas dans les républiques, qui désirent que le président fasse contrepoids au parlement. Son droit de convoquer et de proroger le parlement, étant donné que la Constitution contient une disposition spéciale à cet effet, est pourtant de nature moins importante. En effet, d'après cette même disposition, il est tenu de convoquer les deux Chambres en deux sessions régulières dans l'année: celle de printemps et celle d'automne. La première doit s'ouvrir en mars, la seconde en octobre. En revanche, son droit de dissoudre la chambre est uniquement limité par la disposition établissant que cela ne peut se faire dans les six derniers

mois de son septennat. Toutefois, comme il ne peut non plus exercer ce droit sans l'assentiment du gouvernement, cela reste, avec un cabinet parlementaire, une mesure pratiquement peu efficace dirigée contre le parlement.

La démocratie, en tant que principe d'institution gouvernementale, aboutit nécessairement au gouvernement des partis politiques. Avec un système électoral fondé sur la représentation proportionnelle, cette particularité s'accuse encore plus nettement. Les partis politiques s'y présentent comme des unités, qui, même si leur organisation n'a pas été réglée par la loi, comme c'est le cas en Tchécoslovaquie, s'efforcent de réunir dans leurs mains la puissance de l'Etat dans toutes ses branches, et cette tendance, qui leur est commune à tous, les dressent l'un contre l'autre pour l'obtention du pouvoir. Dans les Etats où cette lutte est exclue en principe par le fait qu'un seul parti s'empare de l'Etat, sans permettre l'existence ou la création d'autres partis qui pourraient lui faire concurrence, il n'y a pas de démocratie et le seul parti, qui a tous les pouvoirs entre ses mains, les exerce par ses agents — c'est ce qu'on appelle aujourd'hui une dictature. L'Etat s'identifie avec ce parti et ce dernier ne répond plus à la notion de parti. L'élément dynamique qui se retrouve dans toute démocratie et comporte que chacun des partis politiques s'efforce autant qu'il le peut de réaliser son programme dans la vie de l'Etat à l'encontre des programmes opposés des partis adverses, disparaît sous la dictature d'un seul parti et se transforme en élément statique ou conservateur, dont la tendance vise à maintenir le système existant.

La question est de savoir qu'elle est la fonction du chef de l'Etat ou président dans un Etat de partis, à quoi aboutit nécessairement toute organisation démocratique et comment la chose se présente-t-elle d'après la Constitution Tchécoslovaque. Si nous considérons que, dans un Etat dé-

mocratique, les partis s'efforcent nécessairement, d'après leur puissance, c'est-à-dire d'après le nombre de voix qu'ils ont réuni aux élections, de s'emparer de toutes les fonctions importantes et que le but de ces efforts est notamment de prendre en mains le gouvernement, dont leurs représentants occupent dans le cabinet tous les sièges, il est certain qu'ils doivent viser et visent nécessairement à s'emparer des fonctions qui sont les plus importantes dans l'Etat, celles du président de la République. Cela signifierait que ces fonctions doivent appartenir — en admettant la supposition sans contredit exacte que toute la population prît une part active à la politique — au parti qui est, au moment, le plus fort dans l'Etat, ou auquel elles reviendraient au moyen d'un compromis politique, que forment entre eux plusieurs partis, dans le cas où aucun d'entre eux n'est assez fort pour s'emparer de tous les pouvoirs.

Il n'est pas douteux que le régime fondamentalement démocratique et dont découlent les principes du gouvernement des partis politiques, tel que le réalise la Constitution Tchécoslovaque, aboutit aux conclusions que nous venons d'indiquer. Toutefois il est permis de douter que les auteurs de la Constitution aient eu la volonté d'arriver auxdites conséquences. Quelques-unes de ses dispositions expresses semblent indiquer le contraire, par exemple, celle qui établit l'incompatibilité entre les fonctions de président de la République et la qualité de membre de l'Assemblée Nationale (la loi concernant l'élection du président de la République établit une incompatibilité semblable entre lesdites fonctions et la qualité de membre du gouvernement). Cette disposition — entre autres — indique certainement que les auteurs de la Constitution se représentaient le président de la République comme un organe placé en principe au-dessus des partis, comme l'exige chez le souverain l'idéologie des monarchies constitutionnelles. Il est clair que malgré leur orientation démocrati-

que franchement radicale, les auteurs de la Constitution Tchécoslovaque avaient devant les yeux comme modèle la forme de gouvernement dans les monarchies constitutionnelles, notamment lorsqu'ils ont voulu régler la situation juridique du chef de l'Etat. Cela est confirmé par leur tendance à restreindre autant que possible les attributions du président au bénéfice du parlement et du gouvernement. Cette tendance n'aurait guère de sens s'ils avaient pensé que les fonctions du président de l'Etat étaient quelque chose que les partis politiques pussent — comme les autres fonctions — se partager. Ils avaient en vue un chef de l'Etat qui, placé au-dessus des luttes entre les partis politiques pour la réalisation de leurs divers programmes, serait l'incorporation objective de la loi et de l'ordre dans l'Etat.

Les événements qui se sont produits récemment en Europe nous enseignent que pour juger de la façon dont sont organisés les pouvoirs publics dans les différents Etats, il ne convient pas de prendre comme point de départ la division anciennement connue des deux formes de gouvernement: la monarchie et la république. En effet, nous avons été témoins d'événements politiques, qui tendent à confirmer l'opinion que ces deux formes de gouvernement fondamental sont devenues dans les temps modernes absolument sans signification, car elles peuvent couvrir les systèmes les plus différents. Notamment, la dictature moderne qui est sortie partout de la dictature de divers partis politiques (fasciste en Italie, bolchéviste en Russie et national-socialiste en Allemagne) se sert également de ces deux formes anciennes, sans changer le moins du monde les éléments de l'organisation réelle des pouvoirs publics. La vieille formule « monarchie — république » est remplacée par la formule plus nouvelle « autocratie (dictature) — démocratie ». C'est pourquoi l'Etat Tchécoslovaque peut être, lui-aussi, plutôt qualifié de démocratie que de répu-

blique, car la Russie et l'Allemagne sont aussi officiellement républicaines.

En réglant la situation juridique du chef de l'Etat, les auteurs de la Constitution Tchécoslovaque se trouvaient en face de circonstances toutes spéciales: la Constitution devait être établie de façon à ce qu'elle convînt dans l'avenir à tous ceux qui seraient appelés à remplir ces suprêmes fonctions et, d'autre part, il y avait un homme qui, plus que tout autre, avait bien mérité de l'affranchissement de la Tchécoslovaquie et ce mérite, qui plus tard fut expressément consacré par une loi de l'Assemblée Nationale, ainsi que ses autres qualités personnelles, le destinaient, d'après l'opinion unanime, à devenir le chef du nouvel Etat: T. G. Masaryk. A l'égard de cet homme, dont le caractère s'était affermi au cours d'une longue carrière politique et scientifique, les craintes qui assiègent traditionnellement les auteurs des nouvelles constitutions républicaines devenaient sans fondement, notamment en ce qui concerne la réglementation de la situation juridique du chef de l'Etat: ils ne pouvaient appréhender qu'il en abusât. Les craintes en question se manifestent, d'une part, dans la modicité relative des attributions accordées au président de la République et surtout par la disposition qui rend impossible à une seule et même personne de remplir trop longtemps sans interruption ces hautes fonctions. C'est ainsi qu'il faut entendre la teneur du paragraphe 58 de la Constitution Tchécoslovaque, mais l'exception expresse en faveur de T. G. Masaryk montre justement que les auteurs de la Constitution étaient convaincus que toutes les craintes de ce genre étaient hors de place lorsqu'il s'agissait du fondateur de l'Etat Tchécoslovaque. T. G. Masaryk fut élu pour la première fois président par l'Assemblée Nationale révolutionnaire; il l'a été successivement trois fois par les Assemblées Nationales issues directement de l'élection populaire. Il n'a jamais eu de concurrent sérieux et l'élection a toujours fait l'impression d'une simple formalité, qui consiste à faire une déclara-

tion qui ne fait doute pour personne dans la grande majorité de la population. Cette majorité englobe aussi maintenant les représentants parlementaires de la minorité allemande, qui, en prenant parti pour Masaryk dans les élections ont fait preuve de bon sens politique, en reconnaissant en lui l'homme qui, en tant que chef de l'Etat, garantit cette équité objective et impartiale qu'avaient en vue les auteurs de la Constitution en rédigeant ses dispositions sur le président de la République. Comme on le voit, un destin favorable a accordé au peuple tchécoslovaque et à toute la population de la République le bonheur de voir la disposition du paragraphe 58 de la Constitution prendre une telle actualité. Le fait qu'elle a été incorporée à la Constitution témoigne de la sagesse et de la perspicacité de ses auteurs.

Qu'il me soit permis, en terminant cette courte étude de citer les paroles par lesquelles le rapporteur dr. Bouček recommandait cette disposition exceptionnelle à la considération de la commission constitutionnelle de l'Assemblée Nationale révolutionnaire:

«Notre peuple a eu le bonheur qu'à l'époque la plus critique de son existence depuis le XVIIe siècle a vécu et travaillé pour lui Masaryk, dont on peut dire avec autant de droit ce que les Américains disent de Washington: father of the country who never told a lie — le père de la patrie, qui n'a jamais dit de mensonge.»

«L'Assemblée Nationale a exprimé l'amour et la reconnaissance que lui porte tout le peuple en l'élisant son premier président. La Constitution donne une autre preuve de son respect pour lui, car le paragraphe 58, qui dit que personne ne peut être élu président plus de deux fois successivement, ne s'applique pas à Masaryk, qui restera notre président jusqu'à sa mort.»

LE GUIDE SPIRITUEL DE SON PEUPLE

PAR

KAMIL KROFTA

LA QUATRIÈME élection de T. G. Masaryk à la Présidence de la République Tchécoslovaque revêt une signification particulière, comme le prouve la dérogation à la règle constitutionnelle, d'après laquelle personne ne peut être élu président plus de deux fois. La Constitution elle-même d'ailleurs prévoit la possibilité d'une dérogation à cette règle, pour T. G. Masaryk. Cette disposition de la Constitution, et le fait qu'on l'a appliquée, mettent en pleine lumière l'importance de la personnalité de Masaryk pour la République Tchécoslovaque. Il est clair que pour la nation tchécoslovaque, il est beaucoup plus que le chef nominal d'un Etat libre, né à une vie nouvelle, chef qui recevait le pouvoir suprême dans l'Etat pour une période fixée par la Constitution et qui devrait redevenir, cette période écoulée, un simple citoyen. Dans le cas de Masaryk, ce n'est pas possible, parce que la nation tchécoslovaque voit en lui le principal ouvrier de son indépendance reconquise et l'appelle avec reconnaissance son libérateur. Cela ne veut pas dire que Masaryk ait été seul à libérer son peuple. Un événement historique aussi considérable que la libération de la nation tchécoslovaque d'un esclavage séculaire, ne pouvait pas être l'œuvre d'une seule personne. C'est le fruit des efforts communs de toute la nation, et non seulement de la génération qui vit la rénovation de sa liberté nationale, mais aussi des générations précédentes, qui préparèrent cette rénovation par leur travail persévérant. Ce fruit a mûri en partie à la faveur de circonstances indépendantes de la nation tchécoslovaque, mais aussi grâce à ses efforts longs, patients et incessants pour s'arracher au vieil Empire des Habsbourg, où elle ne connaissait, depuis des siècles, que l'esclavage; ces efforts aboutirent pendant la guerre à une révolte, à laquelle participèrent, à l'intérieur et à l'étranger, un grand nombre de Tchécoslovaques, grands et petits, célèbres et inconnus; mais c'est à Masaryk que revient incontestablement le plus grand mérite. C'est en lui que la

révolution victorieuse de la nation tchécoslovaque contre la vieille monarchie des Habsbourg, trouva son chef suprême, sa plus haute autorité morale et intellectuelle, son apogée et son symbole. Sans Masaryk, la nation tchécoslovaque n'aurait pas sa liberté, elle n'aurait pas son propre Etat indépendant, comme elle l'a aujourd'hui. C'est pourquoi la presque unanimité de la nation tchécoslovaque, tous ceux qui l'aiment sincèrement et qui comprennent le prix infini de sa liberté, s'inclinent devant Masaryk, pleins de respect et de gratitude, même quand ils sont de ceux qui autrefois, avant la guerre, ont été les adversaires de ses théories et ont combattu sa politique et qui aujourd'hui encore diffèrent d'avis avec lui sur certaines questions. Nous en trouvons la preuve précisément dans la quatrième élection de Masaryk à la présidence de la République Tchécoslovaque.

Ce n'est pas seulement au chef de la révolution nationale victorieuse de la domination étrangère qu'a rendu hommage, en l'élisant président pour la quatrième fois, la grande majorité de la nation tchécoslovaque; c'est aussi à son maître spirituel, à celui qui a su donner leur expression suprême aux aspirations et à l'idéal de la nation et à son être moral et spirituel. Nous comprendrons mieux le sens de tout cela, en étudiant les grands traits de la personnalité de Masaryk et de son évolution organique. Nous ne pouvons le faire ici que très brièvement.

Les débuts eux-mêmes de Masaryk sont extrêmement caractéristiques pour la voie et le caractère de la nation tchécoslovaque. Presque tous les hommes dont l'activité dans les domaines de la science, de l'art, de l'économie et de la politique a donné son sens à l'histoire tchécoslovaque contemporaine, sont d'origine modeste et proviennent de familles pauvres ou à peine aisées de paysans, de bourgeois ou d'ouvriers; rares sont ceux d'entre eux qui ont atteint un degré supérieur de bien-être social. Cela

entraîne plus d'un inconvénient pour la nation tchécoslovaque par comparaison avec certaines autres nations, qui sont capables d'éblouir le monde international des reflets brillants de leur vie mondaine. Mais en revanche c'est là aussi le secret de sa force et de sa fermeté intérieure. Tous ses chefs sont sortis du peuple: ils n'ont jamais cessé de vivre avec le peuple et vivent encore avec lui, de sorte qu'il ne peut y avoir de malentendu entre les couches profondes de la nation et ses chefs intellectuels et politiques, comme cela se produit dans d'autres pays. Le premier — et jusqu'à présent le seul — Président de la République Tchécoslovaque en est un exemple particulièrement frappant. Il est né dans une petite et pauvre chaumière de la ville de Hodonín, dans le Sud de la Moravie, dans un domaine de l'empereur. Son père était cocher, sa mère cuisinière. Bien que le servage ait été aboli peu de temps avant sa naissance, le futur Président en put observer des survivances autour de lui, et même en éprouver personnellement l'influence. Quand son père voulut le faire entrer au lycée, il dut demander une autorisation spéciale à son maître.

Le jeune Masaryk reçut l'instruction secondaire et supérieure — comme il était inévitable à cette époque — dans des écoles allemandes. De même aussi, il termina ses études, comme la majorité des jeunes gens de la Moravie méridionale, non pas à Prague, mais à Vienne, qui était le centre d'attraction de la vie économique, culturelle et sociale de son pays natal. Mais il ne se laissa pas noyer dans la culture allemande, qu'il était contraint d'absorber, comme des milliers de ses concitoyens; il réussit très tôt à s'en arracher et si bien, que, plus tard lorsqu'il fut nommé professeur de philosophie à la nouvelle université tchèque de Prague, il ébranla sérieusement, par son enseignement, l'influence trop exclusive de la culture allemande sur la philosophie tchèque, qui ne jurait alors que par Kant et surtout Herbart. C'étaient là ses deux plus grandes lumières et la philosophie de

Herbart était en Bohême une philosophie véritablement officielle et scolaire. Le jeune professeur Masaryk mit fin définitivement à cette suprématie exclusive et, partant, malsaine, de la philosophie allemande sur la philosophie tchèque et sur toute la vie intellectuelle de la nation. En face de Kant, qu'il n'aimait pas à cause de sa métaphysique et de sa recherche des lois abstraites de la pensée, ne tenant aucun compte de son contenu concret, Masaryk plaça le Français Auguste Comte, dont la philosophie, qui s'occupait davantage du concret, qui s'appuyait sur les découvertes concrètes des différentes sciences et qui était donc plus proche de la vie, s'apparentait à la tendance naturelle qu'il avait à agir directement sur la vie. Plus tard, dans les années qui précédèrent immédiatement la guerre, Masaryk acquit plus de sincère respect pour Kant à cause de sa rigueur et de sa sincérité morales et intellectuelles, mais il y avait longtemps, à ce moment-là, que Kant et Herbart avaient perdu leur ancienne suprématie sur la philosophie tchèque. Outre Auguste Comte, Masaryk apprit à la philosophie tchèque à comprendre et à apprécier l'Anglais Hume et ses méthodes simples et claires de raisonnement. D'une manière générale il attira l'attention de la science philosophique tchèque sur les principaux représentants de la pensée anglo-saxonne. Il contribua ainsi considérablement à élargir le champ de la philosophie tchèque et à délivrer sa nation de la dépendance intellectuelle par rapport à la pensée allemande, qui était un danger au point de vue scientifique et au point de vue national.

Masaryk exerça encore d'autre façon son influence sur la science philosophique tchèque et sur la pensée tchèque en général. On l'appelle — à juste titre — le fondateur de la science sociologique tchèque, car il fut le premier, en Bohême, à étudier systématiquement et scientifiquement les problèmes pratiques de la sociologie aussi bien que la méthode des études sociologiques. En outre, il provoqua la naissance dans la vie intel-

lectuelle tchèque d'un intérêt nouveau et très vivant pour les questions morales. La philosophie, dans sa conception était véritablement une « philosophie pratique ». Il ne lui demandait pas de donner des analyses savantes de concepts subtils, mais de répondre à la question « Comment faut-il vivre? que faut-il faire? » La « philosophie pratique » devenait donc ainsi une « éthique scientifique », une morale. Ce côté moral de la philosophie de Masaryk était renforcé par son profond sentiment religieux. Pour Masaryk, la religion est le phénomène central, l'intérêt capital de l'être humain, de la nation et de l'humanité. Il est juste de dire que l'idée de religion a toujours eu pour Masaryk une acception très vaste. Pour lui, la religion, c'est la solution du problème de l'éternité, solution non seulement théorique, mais aussi pratique; c'est la vie sous l'angle de l'éternité (sub specie aeternitatis), la vie consacrée au progrès moral, à l'acquisition de valeurs morales nouvelles et plus élevées.

Le sérieux et la sincérité morale, proclamés par Masaryk, se traduisent dans les efforts énergiques qu'il déploya, dès ses débuts de professeur, encore pour relever le niveau moral de la science tchèque, pour la purifier des préjugés et des mythes qui apparaissent dans la vie scientifique de toutes les nations et qui se maintiennent particulièrement chez celles qui sont petites et opprimées. Cette lutte de Masaryk en faveur de la vérité scientifique atteignit son apogée lors de la fameuse dispute sur l'authenticité des manuscrits découverts au moment de la renaissance nationale tchèque, au début du XIXe siècle. Ces manuscrits contenaient quelques poèmes en vieille langue tchèque, dans lesquels on voulait trouver la preuve du niveau intellectuel extraordinairement élevé de la nation tchèque, dès les premiers siècles de sa vie historique. Dans cette dispute, les coups les plus violents et véritablement mortels furent portés à ces manuscrits prétendus anciens, mais en réalité fabriqués au début du XIXe siècle, non pas par Masaryk,

mais par des philologues et des historiens tchèques. Mais sans le zèle de Masaryk et son énergie combattive la lutte n'aurait sans doute pas été menée avec la décision et l'intransigeance qui étaient nécessaires pour conduire au succès. L'importance de cette grande lutte autour des faux manuscrits et de la magnifique victoire que remportèrent les adversaires de l'authenticité, fut certainement immense. Il ne s'agissait pas seulement d'éliminer des sources de l'histoire tchécoslovaque, les monuments apocryphes et fabriqués qui faussaient les vues de la science sur la plus ancienne histoire de la nation tchécoslovaque et faisaient naître des imaginations romantiques tout à fait fausses et historiquement impossibles. Il s'agissait aussi et surtout d'un grand principe moral, du droit sacré et du devoir absolu qu'a la science de réfuter tous les mythes, toutes les erreurs scientifiques, même quand il peut sembler que ce mythe, que cette erreur sont utiles à la nation et que leur réfutation pourrait peut-être lui nuire. En fait, Masaryk et ses compagnons de lutte eurent à supporter dans la dispute des manuscrits des reproches véhéments, on les accusait surtout d'avoir ravi à leur nation un beau mythe qui lui était, disait-on, un réconfort dans ses rudes batailles politiques. Mais en réalité, la vérité sur les manuscrits ne nuisit pas du tout aux Tchèques; elle leur fut, au contraire, utile sur plus d'un point. Elle leur permit de connaître le véritable caractère de leur passé national, les débarrassa d'imaginaires romantiques et sentimentales sur les débuts de leur histoire et leur apprit à mieux apprécier ce qu'il y avait dans cette histoire de grand et de beau. C'est un des plus grands mérites de Masaryk, que d'avoir contribué d'une façon si considérable à la victoire de cette vérité. Car cette victoire eut une influence puissante et certainement très favorable sur l'esprit de la science tchécoslovaque et agit indirectement sur toute la vie publique tchécoslovaque, en apprenant à la nation à ne pas appuyer ses réclamations et ses aspirations

politiques sur des fictions et des préjugés, si brillants et séduisants fussent-ils, mais sur la pure et simple vérité.

Sa conception sévère de la mission de la science conduisit Masaryk à rechercher le sens de l'histoire tchèque. Il y fut du reste incité par son activité politique lorsque, député au Conseil d'Empire à Vienne, il défendait contre ses adversaires allemands le droit de sa nation à avoir son indépendance nationale, en faisant ressortir que cette nation, dans le passé, avait eu sa culture propre et avait fait beaucoup, non seulement pour l'Etat Autrichien, mais aussi pour l'humanité, pour toutes les nations. Comme s'il voulait se prouver à lui-même, à sa nation à ses ennemis et au reste du monde la vérité de cette assertion, Masaryk s'efforça de saisir ce qui, dans le passé de la nation tchèque était grand et précieux pour l'humanité en général: il voulut définir le sens et l'importance de cette histoire. Et il aboutit à cette conclusion qu'il convient de voir ce sens dans l'idéal humanitaire dont se sont réclamés aussi bien les plus nobles éléments du grand mouvement religieux tchèque provoqué par Jean Hus que les plus grands « éveilleurs » de la nation tchèque, au XIXe siècle. A l'origine, Masaryk concevait cet idéal humanitaire qui, d'après lui, devait continuer à servir de programme à sa nation, d'une façon, en somme, terrestre, comme l'idée de la fraternité humaine et de l'égalité démocratique, mais l'humanité ne tarda pas à devenir pour lui une idée religieuse. Puis le problème religieux lui apparut comme étant le véritable problème de la vie tchèque. Il proclama que le devoir de sa nation était de « chercher la vérité des idées mondiales, de s'assimiler cette vérité et de créer de nouvelles idées tchèques conformément à sa mission humanitaire, par la synthèse de ce qu'elle avait en propre et de ce qu'elle empruntait à autrui », jusqu'à ce que les Tchèques finissent par avoir non seulement leur philosophie tchèque, mais encore un type humain purement tchèque et ce-

pendant mondial, le descendant philosophique moderne des ancêtres de l'époque hussite. Mais Masaryk voulait aussi que les Tchèques pratiquassent la fraternité humaine, c'est-à-dire qu'ils respectassent en chaque être humain leur égal, en travaillant efficacement dans l'esprit de la fraternité sociale et en détruisant les restes de l'ancienne inégalité sociale.

Cette philosophie de Masaryk exerça une profonde influence sur les classes cultivées de la nation tchécoslovaque. Elle fut en général accueillie avec admiration et enthousiasme, mais ne tarda pas à soulever une violente opposition qui soumit à une critique négative tous ses éléments. Malgré le bien-fondé indubitable et la gravité des objections que faisaient surtout les historiens à la philosophie de l'histoire tchèque d'après Masaryk, il faut reconnaître qu'elle renfermait un noyau sain et qu'on peut en accepter précisément les parties auxquelles Masaryk tenait probablement le plus. C'est avant tout la conviction qu'il a de la grande importance du mouvement religieux hussite dans l'histoire de la nation tchèque, aussi bien du point de vue de cette histoire que du point de vue de l'évolution générale de la civilisation humaine. Cette conviction a été confirmée par le principal adversaire de la philosophie masarykienne de l'histoire tchèque, le grand historien prof. Pekař, qui a dit que « le hussitisme est la partie la plus importante de notre contribution à l'édifice de la civilisation européenne ». Si nous considérons la seconde thèse fondamentale de la philosophie masarykienne de l'histoire tchèque, c'est-à-dire la signification religieuse de cette histoire, il convient de définir comment Masaryk entend la religion. Nous avons vu que chez lui le concept de « religion » est extrêmement large, car la religion n'est, dans son idée, que la vie considérée « sub specie aeternitatis », la vie consacrée au progrès moral, à l'acquisition de valeurs morales supérieures. Si nous acceptons cette définition de la religion, nous pourrions peut-être tous dire que la religion est ou,

du moins, devrait être le fond de toute la vie humaine, et par suite aussi de la vie nationale. Il faut avouer que, surtout pour une petite nation, qui ne peut chercher son but vital dans l'accroissement et la mise en œuvre de sa force matérielle, c'est une nécessité morale et un réconfort qu'une pareille conception de sens de la vie nationale. Et nous pouvons peut-être admettre que dans l'histoire tchèque, la question religieuse, la question de la vie « sub specie aeternitatis », de la vie consacrée au bien et au progrès moral, à l'acquisition de valeurs morales supérieures a eu en effet une grande importance et même une importance capitale. Ainsi, bien qu'il soit possible de faire de sérieuses objections à certaines parties de la philosophie masarykienne de l'histoire tchèque, son esprit est certainement en parfait accord avec la pensée et le caractère de l'immense majorité de la nation tchécoslovaque, qui ne voit pas sa gloire dans de brillants succès extérieurs ni dans des conquêtes territoriales, mais dans la contribution qu'elle apporte au progrès général de l'humanité. Et si Masaryk a voulu, par sa philosophie de l'histoire gagner son peuple à l'idée d'humanité, l'amener à ne pas oublier dans la lutte qu'il menait pour ses propres intérêts, les grands intérêts de l'humanité tout entière, et à confondre le bien de la nation avec celui de tous les hommes, s'il a voulu le détourner du nationalisme brutal pour l'orienter vers un amour conscient de la nation, fondé sur une connaissance exacte et une intelligence juste des grands faits de son histoire, s'il a voulu l'éloigner du romantisme historique excessif pour l'engager à travailler avec persévérance pour la nation et pour son progrès culturel, s'il a voulu remplacer la confiance dans la force brutale par le recours aux grandes forces idéales et morales, on peut dire avec satisfaction que ses efforts ne sont pas restés vains.

En proposant la formule la « science pour la science » et en proclamant que le devoir de la science était d'être la servante de la vie, Masaryk

passa tout naturellement de la science à la politique. A cette époque, où la vie scientifique tchèque était beaucoup plus étroitement liée avec la vie politique que de nos jours, où les savants prenaient part à peu près régulièrement à la vie politique, il n'y avait rien là d'extraordinaire. Et le caractère de toute l'activité scientifique de Masaryk le mettait inévitablement en contact direct avec la politique pratique. Déjà la dispute scientifique autour des faux manuscrits vieux-tchèques, était devenue — non sans l'intervention de Masaryk — une grande lutte politique. En combattant le faux romantisme sentimental de la conception de l'ancienne histoire tchèque, en proclamant la nécessité d'une impitoyable critique dans les questions scientifiques, en remplaçant par la vérité scientifiquement démontrée les mythes qui étaient sacrés à la nation, les adversaires des manuscrits vieux-tchèques avec Masaryk à leur tête, préparaient un bouleversement dans la pensée et le sentiment politique de la nation tout entière. La lutte contre les faux monuments de la littérature du vieux-tchèque ne tarda pas à se transformer en une lutte contre les fausses idoles et les préjugés funestes dans la vie politique tchèque. L'hebdomadaire de critique « Čas » [Le Temps], que Masaryk éditait avec quelques amis politiques, luttait avec une grande énergie contre le défaut de sincérité et l'équivoque dans la politique tchèque d'alors, contre l'hégémonie malsaine du principal parti tchèque d'alors — c'était le parti «vieux-tchèque» — contre son attachement excessif à la noblesse, et défendait la démocratie en politique et les réformes sociales.

Masaryk demeura fidèle à ce programme, même après son élection au Conseil d'Empire de Vienne, en 1891. La position de Masaryk à l'égard de l'Autriche n'était pas sensiblement différente de celle de la majorité des hommes politiques tchèques en vue. Il était résolument pour l'Autriche, se réclamant, en particulier de l'exemple du célèbre historien François

Palacký et de sa phrase sur l'utilité et même la nécessité historique de l'Empire des Habsbourg. D'accord avec Palacký, il déclarait que « la nation tchèque avait besoin, dans son propre intérêt, de l'Autriche, et que, par conséquent, toute sa politique devait tendre à conserver l'Autriche », mais il ajoutait que l'Autriche devait se transformer en une fédération de toutes les nations de l'Europe. Se refusant, en homme politique pratique, à se fixer un programme fondé sur ce qui pourrait se passer dans un avenir éloigné, il rappelait à sa nation que, si toutefois l'Autriche ne pouvait se maintenir, elle devait être prête à une nouvelle et dure épreuve par le feu. Dans un de ses discours au Parlement de Vienne, parlant de la pénible lutte des nations slaves de l'Empire contre leurs oppresseurs allemands, il proclamait (en 1892) avec une émotion prophétique, que ce serait la nation tchèque qui l'emporterait dans cette lutte. « Bref — s'écria-t-il avec émotion, se tournant vers les Allemands — nous voulons pour la nation tchèque l'autonomie et le droit de disposer d'elle-même; nous voulons une vie nationale intégrale et parfaite... D'après la conception des milieux gouvernementaux en Autriche et surtout chez les Allemands, nous sommes une petite nation qui, tout au plus, peut être tolérée et à laquelle on peut faire quelques minimes concessions. Mais que nous voulions, nous qui appartenons à une des plus petites nations, avoir une vie nationale et culturelle aussi active et aussi pleine qu'une grande nation, que les Allemands d'Autriche, cela les Allemands ne le comprennent pas... C'est une politique à courte vue que celle de ces hommes qui ne veulent pas comprendre que notre nation a eu sa civilisation propre, qu'elle a fait et fait encore beaucoup pour l'humanité, pour l'Etat Autrichien et pour tous les peuples et que cette nation veut, en souvenir de son grand passé, revivre en tant que nation indépendante et qu'elle veut de nouveau accomplir de grandes choses. »

Bien qu'il ne cessât pas de désigner comme but final de la politique tchèque le droit d'Etat tchèque, c'est-à-dire l'autonomie politique dans le cadre de la monarchie des Habsbourg, Masaryk invitait ses compatriotes à ne pas attendre la réalisation de leurs aspirations politiques d'une catastrophe mondiale, mais de compter de manière tout à fait réaliste avec l'existence de l'Autriche. Ne croyant pas à la possibilité d'un Etat tchèque complètement indépendant dans l'Europe moderne, il consolait ses compatriotes et lui-même par cette idée que la vie politique de l'Etat n'a pas pour une nation l'importance qu'on lui attribue souvent, que l'indépendance politique ne suffit pas, à elle seule, à sauver une nation, tandis que la moralité et la culture y suffisent. Quoiqu'il ne cessât pas de reconnaître comme objectif final de la politique tchèque l'autonomie politique des pays tchèques dans le cadre de la monarchie des Habsbourg, il demandait que ceux qui proclamaient cet objectif, connussent les voies qui y conduisaient et qu'ils ne se contentassent pas de proclamations, mais qu'ils travaillassent infatigablement chacun dans son domaine à l'éducation culturelle de la nation. S'il considérait ce travail infatigable comme le moyen le plus sûr d'atteindre l'autonomie politique, il précisait en même temps qu'une de ses conditions indispensables était de gagner aussi les Allemands à l'idée de l'autonomie tchèque, ce qu'on ne pouvait obtenir que par une entente juste et raisonnable avec eux.

Tout en réclamant sans cesse le droit d'Etat tchèque, Masaryk — tous ses discours le montrent — ne pensait qu'à l'indépendance purement politique de sa nation sur le territoire historique (dans le cadre de l'Empire), sans guère se soucier des droits historiques de l'Etat tchèque. Il légitimait les aspirations de l'indépendance de la nation tchèque par ce qu'elle avait fait et voulait encore faire de grand, et, en outre, par ses besoins et ses intérêts vitaux présents surtout dans le domaine économique, beaucoup plus que

par des arguments historico-juridiques. Masaryk ne formula clairement ce point de doctrine qu'en 1900, lorsqu'il fonda son propre parti politique, qui fut appelé « parti tchèque populaire ». Aussi bien dans le programme de ce parti que dans les discours qu'il prononça à cette époque, Masaryk exprime ouvertement et énergiquement la conviction que dans la situation du moment, il ne pouvait être question d'espérer la rénovation de l'indépendance complète des pays tchèques telle qu'elle avait existé autrefois, la résurrection de l'Etat tchèque historique. Mais il proclame en même temps la nécessité de garantir l'indépendance culturelle et nationale par une indépendance et une autonomie politique la plus grande possible. Et il en légitime la revendication de la façon suivante: « Une nation de six à huit millions d'habitants (en comptant les Slovaques, sans doute) n'est pas le plus petit parmi les Etats qui jouissent de l'autonomie politique, une nation qui a été indépendante, la nation de Hus et de Komenský a le droit d'exister, d'avoir sa langue, de travailler à la civilisation de concert avec les autres nations et, grâce à ce droit, elle arrivera, au milieu de la situation politique sans cesse changeante à obtenir la mesure nécessaire d'indépendance et d'autonomie politique ». Par contre, il attache beaucoup moins d'importance au droit historique formel. Plus la situation est différente de la situation antérieure, moins on a le droit, dit-il, de regarder le passé pour y chercher un modèle d'organisation politique pour la nation et si on le fait, on ne doit s'y arrêter que pour ce qui est comparable avec la situation mondiale et les exigences de l'époque présente. C'est pourquoi, d'après Masaryk, il ne faut pas justifier les revendications de liberté de la nation tchèque d'après le droit d'Etat historique, mais surtout d'après le droit naturel de toute nation à l'indépendance politique, surtout quand il s'agit d'une nation qui a le passé, les mérites, la force, la capacité et la conscience nationale qu'a la nation tchèque.

Les idées de Masaryk sur le droit historique de l'Etat tchèque et sa valeur relativement faible par rapport au droit naturel n'étaient pas absolument nouvelles dans la vie publique tchèque. Masaryk lui-même a souvent fait remarquer avec raison que le grand historien François Palacký, qui fut le premier chef politique de la nation tchèque ressuscitée, fondait déjà en 1848 son programme de réorganisation de la monarchie des Habsbourg sur le droit naturel, qu'il mit toute sa vie au-dessus du droit historique. Masaryk pouvait aussi se réclamer d'un certain nombre d'autres hommes politiques tchèques qui n'étaient pas sans valeur. Cependant la franchise avec laquelle Masaryk, en 1900, exprima et justifia ce que beaucoup d'autres comprenaient ou sentaient plus ou moins nettement, provoqua dans certaines parties de la nation de violentes résistances, contre lesquelles Masaryk défendit avec la plus grande énergie ses idées sur le droit historique et le droit naturel. L'importance de cette bataille dans l'évolution politique de la nation tchécoslovaque n'apparut tout à fait clairement que pendant les heures tragiques de la Grande Guerre. Si la politique tchèque s'était alors tenue au droit historique de l'Etat tchèque, l'Etat Tchécoslovaque tel qu'il existe aujourd'hui, n'aurait pas été créé. Car les défenseurs du droit historique de l'Etat tchèque n'auraient pas pu, en bonne logique, réclamer la Slovaquie qui depuis des siècles faisait partie intégrante du royaume historique de Hongrie, pour l'adjoindre aux provinces tchèques qui furent toujours le noyau de l'Etat tchèque historique. D'une manière générale, le droit historique était essentiellement conservateur, antirévolutionnaire. On pouvait s'en servir pour mener une lutte, même très vive, contre le centralisme de Vienne en faveur des droits de la couronne de Bohême; on pouvait même attaquer la dynastie quand elle violait ces droits, malgré les serments. Mais il n'était guère possible de briser tous les liens juridiques qui attachaient les provinces tchèques à la dynastie et

à l'empire des Habsbourg, car on aurait porté ainsi un coup décisif à la continuité juridique, qui était la pierre angulaire de la théorie historico-juridique. Si la révolution tchécoslovaque de la Grande Guerre avait abouti à la rénovation de l'ancien Etat tchèque enfermé dans ses limites historiques, le reste du monde ne l'aurait pas compris au moment où tout l'édifice juridique international de la vieille Europe devait être transformé de fond en comble au nom de la grande idée du droit des peuples à disposer d'eux-mêmes, qui était placée au-dessus de tous les droits historiques formels.

La subordination du droit historique au droit naturel prêchée par Masaryk eut, sans aucun doute, pour la nation, une grande valeur éducative. Ceux de ses citoyens qui voyaient avec peine que la libération de leur nation et son avenir, en général, dépendissent de vieux privilèges, diplômes et rescrits de souverains étrangers et détestés ou du fil ténu de la continuité juridique, trouvèrent une consolation et un soulagement dans la doctrine professée par Masaryk, selon laquelle la nation tchécoslovaque peut et doit justifier son droit à l'indépendance parce qu'elle a fait et ce qu'elle fait de grand, et qu'elle veut et peut encore faire, par sa ferme volonté et ses aspirations naturelles. Tandis que les théoriciens du droit historique redoutaient la moindre interruption, si inévitable et si fondée fût-elle, de la continuité juridique historique et tombaient ainsi aisément dans le défaitisme, l'enseignement par Masaryk du droit naturel inspirait à son peuple une foi virile en lui-même et en ses forces en même temps que la conviction qu'il n'obtiendrait son indépendance politique que par des efforts incessants. Si Masaryk ajoutait que l'indépendance politique ne suffit pas en elle-même à sauver et préserver un peuple, il ne le faisait pas pour dissuader la nation d'y viser, mais pour lui donner goût à la vie et au travail à un moment où il n'était pas possible d'espérer une réalisation prochaine de cette indépendance, pour lui infuser du courage

en vue de la lutte politique et morale quotidienne qui préparait l'indépendance tchécoslovaque mieux que les rêveries romantiques sur les vieux droits historiques.

Bien que le point de vue masarykien du droit naturel fût, dans son essence et dans son but, tout à fait révolutionnaire, Masaryk demeura longtemps l'adversaire décidé de la tactique révolutionnaire. Sa répugnance à toute violence et sa ferme conviction que tout le progrès de la vie des nations naît d'un travail persévérant, l'expliquent suffisamment. La révolution, pour lui, c'était une méthode surannée, incompatible avec la politique démocratique, la tactique révolutionnaire, la tactique vieillie de théoriciens bornés. Ce n'est qu'après la révolution de 1905 qu'on remarque un changement dans sa position à l'égard de la révolution. Il resta toujours opposé à ceux qui jouent légèrement avec l'idée de révolution, mais il reconnut dès lors la légitimité d'une révolution réformatrice, prenant conscience que, sans les révolutions, beaucoup de progrès n'auraient pas été réalisés. Dans les années qui précédèrent la guerre, il proclamait publiquement le droit indiscutable qu'à tout homme pensant de faire la révolution pour se défendre contre l'oppression et il admettait que l'évolution à laquelle il ne cessait pas de croire, n'excluait pas les révolutions politiques. La révolution en tant que moyen de défense de l'intérêt général, surtout moral et spirituel contre la violence exercée par les gouvernements, lui apparut alors comme moralement justifiée et même il la considérait comme un devoir moral, dans certaines circonstances. Il pensait, il est vrai, que la véritable révolution, qui est toujours une révolution réformatrice, naît de la conviction qu'aucun autre moyen ne peut plus amener le progrès nécessaire. Il faut toujours, disait-il, prouver que la révolution répond réellement aux intérêts de la nation, qu'elle apporte réellement un progrès dans le sens de l'évolution démocratique et qu'elle est nécessaire.

Comme on le voit, la révolution restait, pour Masaryk, même à cette époque, une chose extraordinairement grave qui comportait une terrible responsabilité et à laquelle il ne fallait se résoudre que lorsqu'il n'y avait plus d'autre moyen de défendre l'intérêt général contre la violence.

Ces changements dans la position de Masaryk à l'égard de l'Autriche et de l'idée de révolution furent, sans aucun doute, facilités par les expériences qu'il eut au cours de sa vie politique. Il était indigné par la politique intérieure de l'Autriche, politique de centralisation, qui se laissait toujours davantage pénétrer par les tendances pangermanistes et s'opposait au libre développement des peuples de l'Empire, politique antidémocratique et même réactionnaire, politique indécise et hypocrite. Mais la malheureuse politique extérieure de l'Autriche l'indignait peut-être encore davantage. Il condamna avec une énergie particulière l'annexion inattendue de la Bosnie-Herzégovine par l'Autriche-Hongrie à l'automne de 1908, surtout parce qu'elle fut effectuée en violation d'obligations juridiques valables et sans le consentement des représentants autorisés de la population des deux provinces. Il fut rempli d'une juste colère par le célèbre procès de Zagreb, monté pour justifier l'annexion des deux provinces yougoslaves et au cours duquel, sur la base de faux documents émanant prétendument de Belgrade, cinquante Serbo-Croates furent accusés de haute-trahison. Ayant caractérisé très exactement le véritable caractère de ce procès, Masaryk entreprit une audacieuse campagne pour en dévoiler les dessous et il arriva non seulement à démontrer l'inauthenticité des documents présentés, mais encore la participation de la légation d'Autriche-Hongrie à Belgrade et du ministère des Affaires étrangères lui-même à leur fabrication. Les tristes impressions que lui laissaient les luttes autour du procès de Zagreb et l'évolution ultérieure de la politique balkanique de l'Autriche-Hongrie firent qu'il renonça à son ancienne foi en la possibilité d'une Autriche juste, c'est-

à-dire viable. Toutes les expériences firent naître en lui le pressentiment qu'une catastrophe était proche. S'il blâmait auparavant ceux qui attendaient la catastrophe et comptaient sur elle, maintenant, convaincu qu'il était de son caractère inévitable, sentant l'approche de ce moment d'épreuve par le feu dont il avait parlé lui-même au Parlement autrichien, il ne pensait plus qu'au rôle que jouerait sa nation dans cette épreuve. Il est évident qu'il ne doutait plus qu'il fallût profiter de cette catastrophe pour engager la lutte en vue d'atteindre les objectifs suprêmes de toutes les aspirations politiques de la nation tchécoslovaque.

Lorsque éclata la Grande Guerre et que, malgré la censure de guerre, la nation tchécoslovaque donna des signes évidents d'invincible répugnance pour la monarchie des Habsbourg, dont les chefs envoyaient ses fils à la tuerie pour leur intérêt personnel et contre les intérêts et les sentiments propres de ceux-ci, Masaryk, avec une poignée d'hommes de même opinion, se mit à organiser cette résistance, à lui donner une forme et un sens. Dès le début, il se rendit compte que la révolution, par laquelle pouvait se traduire cette résistance de la majorité de la nation, ne pouvait atteindre son but, si elle ne gagnait pas les sympathies et le concours des puissances étrangères, en particulier de celles qui combattaient contre l'Autriche-Hongrie. C'est pourquoi il fit deux voyages de reconnaissance, l'un en Hollande et l'autre en l'Italie (ce pays était encore neutre). Mais quand, sur le chemin du retour, il apprit que la police autrichienne, informée de son activité, s'appêtait à l'arrêter, il décida de rester à l'étranger. Alors commença pour ce vieillard de 65 ans, qui avait laissé sa famille pour ainsi dire à la merci de la vengeance de l'administration autrichienne, une période de travail presque surhumain accompagné de nombreuses souffrances physiques et morales, une période de fatigue et d'émotions, de travail persévérant et dévoué pour la libération de son peuple. Ayant

passé quelque temps en Suisse où il organisa systématiquement son travail, Masaryk gagna l'Angleterre, où il fut pendant quelque temps professeur au King's College de Londres. De là, il se rendit en France, en Russie et aux Etats-Unis. Mettant à profit ses propres expériences politiques et la parfaite connaissance des courants spirituels et politiques mondiaux, qu'il avait acquise par ses études scientifiques et ses relations personnelles, Masaryk déploya une activité étonnante pour faire connaître à l'opinion publique mondiale et surtout aux hommes politiques influents les aspirations et les réclamations de son peuple et lui gagner la sympathie et la compréhension du monde. Il s'efforça en même temps de donner à tous les Tchèques et les Slovaques dispersés à travers le monde un programme et une tactique unifiés, de les engager à faire de la propagande pour l'idée tchécoslovaque et, dans la mesure du possible, les pousser à prendre une part active à la lutte pour l'indépendance tchécoslovaque. Le but final de cette campagne de Masaryk était d'obtenir que la libération de la nation tchécoslovaque fut incorporée au programme de guerre des puissances qui combattaient l'Autriche-Hongrie et à la victoire desquelles il croyait fermement. Cela ne fut pas facile du tout. Car la question tchécoslovaque était presque universellement considérée comme une question intérieure de la monarchie des Habsbourg, de laquelle on croyait d'une part qu'elle était indispensable à l'équilibre européen, d'autre part qu'ayant été entraînée à la guerre par l'Allemagne, elle pourrait se laisser persuader de s'en séparer. Il fallut démontrer que l'Autriche-Hongrie était une survivance, dangereuse pour la paix de l'Europe et en même temps convaincre l'opinion publique mondiale qu'il était possible et souhaitable de faire une nouvelle et meilleure organisation de l'Europe Centrale. Quel travail énorme durent fournir Masaryk et ses collaborateurs pour atteindre ce but et quels succès ils obtinrent, on le sait assez.

Lorsque, le 14 Novembre 1918, quelques jours après la proclamation de l'indépendance tchécoslovaque et la fin de la guerre, Masaryk fut élu premier président de la République Tchécoslovaque par l'Assemblée Nationale Révolutionnaire, ce fut une preuve évidente de ce fait que presque toute la nation tchécoslovaque était d'avis que Masaryk était non seulement le principal ouvrier de l'indépendance de l'Etat, mais aussi qu'il devait être le chef spirituel et politique de la nation libérée dans les débuts difficiles de sa liberté reconquise. La nation tchécoslovaque se réclame ainsi des principes et de l'idéal moral et politique de Masaryk, tels qu'il les a proclamés avant et pendant la guerre. La nation a montré qu'elle voulait organiser son Etat sur le modèle que Masaryk se représentait et qu'il avait exposé à l'opinion publique mondiale. On peut dire vraiment que dans toute la conduite de l'Assemblée Nationale Révolutionnaire Tchécoslovaque se reflète l'influence de l'idéal masarykien de vérité et de justice, d'humanité et de démocratie et que la Constitution de la République Tchécoslovaque, élaborée et proclamée par cette Assemblée, est inspirée de cet idéal. Toute la vie publique qui s'est développée ensuite dans le cadre de cette Constitution, a été déterminée surtout par la puissante influence de la personnalité et des idées de Masaryk. Pour une jeune république qui ne pouvait pas revenir purement et simplement aux anciennes traditions de l'Etat tchèque, violemment interrompues plusieurs siècles durant, il était inappréciable d'avoir à sa tête une personnalité d'une telle valeur morale, si respectée à l'intérieur et à l'extérieur des frontières, si riche d'expériences et d'esprit si libéral. Cela lui facilita beaucoup la difficile tâche qui lui incombait, de se créer des traditions politiques propres, capables d'agréer aux idées et aux sentiments de presque toute la nation tchécoslovaque. Et la quatrième élection de Masaryk à la présidence de la République Tchécoslovaque est une nouvelle preuve, particulièrement élo-

quente, du fait que l'immense majorité de la nation tchécoslovaque — et avec elle une grande partie des minorités nationales — est résolue à rester fidèle non seulement à la personne de son premier président, mais aussi à l'esprit de son programme moral et politique.

EN MÉMOIRE DE LA QUATRIÈME ÉLECTION
DE T. G. MASARYK AUX FONCTIONS DE PRÉSIDENT
DE LA RÉPUBLIQUE TCHÉCOSLOVAQUE

OTAKAR ZAHRADNÍK, PROPRIÉTAIRE DE LA MAISON «B. FR. ZRNKA»,
PRAGUE, A FAIT PARAÎTRE, EN ÉDITION QUI NE SERA PAS MISE DANS
LE COMMERCE, L'ARTICLE DE M. FRANÇOIS WEYR, PROFESSEUR
À L'UNIVERSITÉ MASARYK DE BRNO, INTITULÉ «LE CHEF DE L'ÉTAT
TCHÉCOSLOVAQUE» ET CELUI DE M. CAMILLE KROFTA, PROFESSEUR
À L'UNIVERSITÉ CHARLES IV, ENVOYÉ EXTRAORDINAIRE ET MINISTRE
PLÉNIPOTENTIAIRE, INTITULÉ «LE GUIDE SPIRITUEL DE SON PEUPLE»,
SOUS LA DIRECTION DE M. JAROMÍR ČIHAŘ. IMPRIMÉ SUR LES PRESSES
DE LA MAISON «ORBIS», DE PRAGUE, EN 200 EXEMPLAIRES SUR PAPIER
«PANNEKOEK» DE HOLLANDE ET 600 EXEMPLAIRES SUR PAPIER VÉLIN,
AVEC LES CARACTÈRES ET L'ARRANGEMENT D'OLDŘICH MENHART,
EN DÉCEMBRE 1934

♦
COPYRIGHT
BY
OTAKAR ZAHRADNÍK
PRAGUE
♦

